

Carl A.E. Reuterswärd

EN ÖSTGÖTA RYTTARE

Berättelsen om

Lorentz Peter Reuterswärd

Carl A.E. Reuterswärd

EN ÖSTGÖTA RYTTARE

Berättelsen om

Lorentz Peter Reuterswärd

Tryckt med bidrag från Reuterswärdska släktföreningen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förklaringar	4
Förord	5
1. Nyåret 1708	6
2. Greta Sofia Prytz' släkt	8
Familjen Prytz	8
Familjen de Palma	9
3. Lorentz Peter växer upp	10
4. Östgöta Ryttare lockar	12
5. Släkten Bagge	15
6. Ryttmästaren på Stora Lund	16
Familjen	16
Hemmet	19
Bostället	20
De militära uppgifterna	20
7. Pommerska kriget	24
Transporten till Pommern. Fälttåget 1757	24
Vintern och våren 1758	25
Familjen von Platen	27
Fälttågen 1758 och 1759	30
Kriget fortsätter 1760—1762. Fred i Hamburg	32
8. Lorentz Peters sista år på Stora Lund	33
9. Riksdagsmannen	35
10. Åren på Sättra	36
11. Slutord	41
 <i>Bilagor</i>	
1. Överstelöjtnant F.U. Wrangels underdåniga anhållan den 15 sept. 1757 om anstånd för Lorentz Peter med resan till Pommern	43
2. Lorentz Peters skrivelse den 7 nov. 1758 från Pasewalk till regementschefen generalmajor A. Horn om ledighet	44
3. Överste P.H. De la Gardies underdåniga befordringsförslag den 22 juli 1761 rörande bl.a. Lorentz Peter	45
4. Lorentz Peters underdåniga ansökan den 17 juli 1764 om att bli chef för "Blå husarerna ² "	46
<i>Källhänvisningar</i>	47
<i>Källförteckning</i>	49

FÖRKLARINGAR

På 1700-talet skrevs Lorentz Peters namn på flera olika sätt. Enligt kyrkboken i Rystad var dopnamnet *Lorentz Pehr*. I officiella handlingar användes endast förnamnet Pehr, t.ex. i generalmönsterrullorna, i kungl. brevet 11 mars 1767 om hans avsked samt i Röks kyrkbok om hans bortgång den 27 januari 1768. Namnet stavades ibland Per eller Pär. Efternamnet stavades oftast Reutersverd, men även stavningen Reuterswerd och Reuterswärd förekom. Lorentz Peter själv undertecknade sina brev och memorial *Pär Reutersverd*.

Det numera vedertagna sättet att skriva namnet är *Lorentz Peter Reuterswärd*. Så skrivs också namnet i denna skrift.

Ätten Reuterswärd har enligt adelskalendern en huvudmannagren och två yngre grenar. För enkelhets skull kallas dessa grenar i släktförenings-sammanhang för *släktgrenarna ett, två och tre*. Så görs också i denna skrift.

Östgöta kavalleriregemente har sitt ursprung i gamla landskapsfanor. Det benämndes ofta Östgöta ryttare. Indelningsverket för regementet fastställdes 1687.

Regementet upphörde 1791 som kavalleri och blev "Livgrenadierregementet". Namnet ändrades 1816 till "Andra Livgrenadierregementet". 1928 sammanslogs detta med "Första Livgrenadjärregementet" till "Livgrenadjärregementet".

FÖRORD

Som framgår av min tidigare berättelse om vår stamfader Anders Hof-Reuterswärd (En Västgöta Ryttare, 1984) hade denne i sitt första äktenskap en son, Jacob. Jacob gick i faderns fotspår och deltog som ung i Carl XII:s krig. Han omkom i Polen 1708. Det såg ut som om släkten skulle utslöckna med stamfadern Anders. I sitt andra gifte fick emellertid Anders en ny son, Lorentz Peter.

Denne i sin tur fick flera söner, som tryggade släktens fortbestånd. Tre av sönerna, Adam Ulrik, Per Emanuel och Pontus har blivit "stamfäder" för var sin av släktens nuvarande grenar.

Det bör vara av intresse för samtliga släktmedlemmar att närmare lära känna Lorentz Peter, sedan vi alltså förut bekantat oss med stamfadern Anders. Med glädje har jag därför mottagit uppdraget av släktföreningens styrelse att skriva en berättelse om Lorentz Peter.

I våra arkiv finns uppgifter om gångna tider föredömligt ordnade. Det har varit ett nöje att i arkiv, bibliotek och hos släktmedlemmar söka de pusselbitar, som bildar underlag för denna berättelse.

Liksom var fallet beträffande stamfadern har författaren ej påträffat några personliga brev från Lorentz Peter.

Ej heller har brev hittats från utomstående, som kan belysa hans karaktär. Jag har ändå tyckt det vara av intresse att i någon utsträckning antaga vad han och andra medagerande måhända tyckt och tänkt i skilda situationer. Framställningen är alltså inte dokumentär i nämnda avseende. Kanske dock läsaren uppskattar att det blivit lite mer liv i framställningen. Jag vill framföra mitt varma tack till min fru Agneta, som hjälpt mig i arbetet, såväl i arkiven som under korrekturläsningen.

Min tacksamhet är stor till kammarrådet Gösta Reuterswärd, vars kunskaper om släkten varit mycket värdefulla. Slutligen ett hjärtligt tack till min dotter Eva Norrby, som biträtt med bilderna.

Lidingö i januari 1988

Carl A.E. Reuterswärd

1. NYÅRET 1708

10 km nordöst om Linköping ligger gården Distorp. I våra dagar är huvudbyggnaden ett modernt tvåvåningshus. Intill ligger en flygel och litet längre bort finns gårdshuset, av vilka magasinet är av gammal typ och kanske byggt på 1700-talet.

Distorps ägare när denna berättelse börjar var Greta Sofia Prytz, sedan 1706 gift med Anders Hof-Reuterswärd. Greta Sofia hade tidigare varit gift med ryttmästaren Johan Edelfelt, som avled 1700.

Johan Edelfelt, som förut hette Palm, var född 1637. Efter att ha tjänstgjort vid flera regementen blev han ryttmästare vid Östgöta kavalleriregemente. Han adlades 1688 och tog avsked 1689. Han gifte sig 1691 med Greta Sofia Prytz. Hon ärvde Distorp efter sin far sekreteraren Peter Prytz.

Anders Reuterswärd hade 1703 blivit chef för ett kompani östgötar och smålänningar vid det nyuppsatta Upplands Femmänningsregemente, som övades på Malmen, alltså inte långt från Distorp. Han hade kvar sin egen

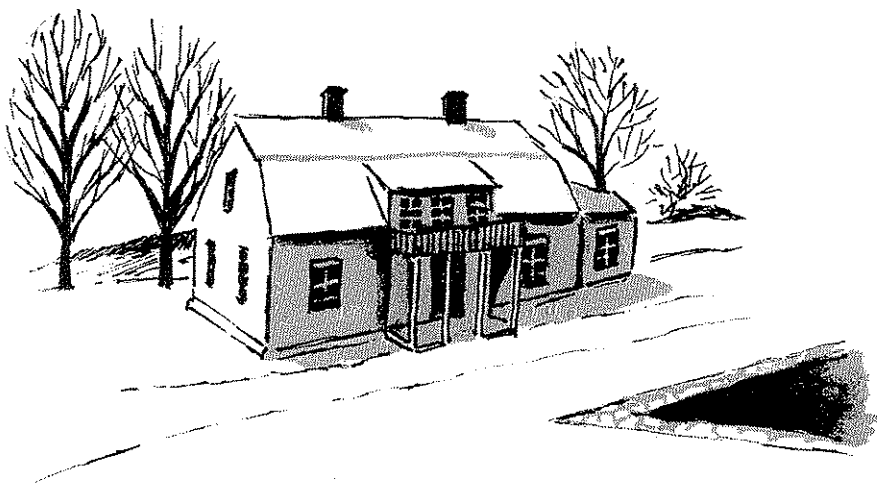

Bild 1. Distorp (efter fotografi 1987).

gård Ljunghem i Västergötland, men efter giftermålet med Greta Sofia bodde han under tjänstgöringen i Östergötland på Distorp. Den 9 januari 1708¹⁾ födde Greta Sofia en pojke, som döptes till Lorentz Pehr. Möjligen var namnet Lorentz en erinran om mormoderns släkt med dess italienska ursprung. Själv använde han endast det senare namnet, som han stavade Pär.

Av skäl, som framgår av "Förklaringar" på sidan 4, kallas han emellertid i denna skrift *Lorentz Peter*.

På Distorp bodde, då den lyckliga tilldragelsen inträffade, Greta Sofias barn i hennes första gifte, nämligen sonen Johan Gustaf, 12 år och dottern Margareta, 7 år.

Låt oss ett ögonblick flytta uppmärksamheten till Västergötland för att konstatera, att ryttmästaren och chefen för Gudhems kompani Johan Wulvenstierna²⁾ avlidit den 14 januari 1708, vilket innebar att Anders Reuterswärd nu kunde räkna med att få återvända till sitt gamla förband.

Så småningom kom också meddelandet att Anders den 27 juni samma år utnämnts till ryttmästare vid Västgöta kavalleriregemente och blivit chef för Gudhems kompani.

Ungefär samtidigt torde sorgebudet ha kommit från Polen, att sonen Jacob avlidit den 30 april nära Vilna, där den svenska hären intagit vinterkvarter i avvaktan på att vägarna in i Ryssland skulle bli framkomliga. Det tog sin tid, innan dödsbudet kunde nå de anhöriga i hemlandet.

Det blev nu aktuellt med flyttning från Distorp till Ljunghem. Resan krävde förberedelser, och flera problem måste lösas innan uppdraget kunde ske. Sonen Johan Gustafs utbildning och skötseln av Distorp var troligen angelägenheter, som diskuterades. Vi får anta att Greta Sofia fick en lämplig förvaltare på gården och vad Johan Gustaf beträffar blev han antagen som student vid Uppsala universitet.

Flyttningen skedde sannolikt på sensommaren med båt från Hästholmen, innan höststormarna gjorde resan över Vättern alltför svår och farofylld. I Västgötahemmet på Ljunghem, som nu tog emot sin nya husmor, bodde Anders döttrar i första giften, Anna-Beata, 20 år och Christina, 17 år. Dottern Märta, 28 år, var sedan några år gift med kaptenlöjtnanten Gustaf Silfverswärd och bodde på bostället Uddeberg ej långt från Ljunghem.

Innan vi berättar vidare om Lorentz Peters uppväxt ska vi göra oss bekanta med hans mors släktingar. *

¹⁾ Enligt ättartavlorna är datumet 2.1.1708, men enligt kyrkboken i Rystads församling är födelsedatumet 9.1. Förf. har utgått från att kyrkboken anger rätt dag.

²⁾ Namnet stavas ibland Wolfwenstierna.

2. Greta Sofia Prytz' släkt

Familjen Prytz

Släkten Prytz kom på 1400-talet till Sverige från Tyskland. Den äldste svenske medlemmen av släkten, *Claes Prytz*, var krigsöverste på Sturarnas tid. I femte släktledet finner vi *Andreas Johannis Prytz* (1590—1655). Han blev professor i Vältalighet i Uppsala, senare rektor för gymnasiet i Linköping och slutligen 1647 biskop där. Han var gift med sin halvkusin Katarina Stiernfeldt. Biskopen har sin grav i Linköpings domkyrka i koret vid trappan upp till altaret.

Av biskopparets sex barn nådde två vuxen ålder, nämligen en dotter och sonen *Peter Prytz*, Greta Sofias far. Denne studerade i Uppsala och Åbo och kallade sig sekreterare, men tycks ej ha haft någon egentlig anställning. Han ägde Distorp, som han ärvt av sin far. 1658 gifte han sig med Anna de Palma (se sid. 9).

Dottern *Greta Sofia Prytz*¹⁾ föddes 1668 och dog 1731.

Av ett visst intresse för vår släkt är att Peters kusin kanslirådet Johan Prytz, som adlades med samma namn, var gift med Margareta Jakobsdotter Grundel, som i sin tur var syster till fältmarskalken Simon Grundel-Helmfelt. Fältmarskalkens maka i andra giftet Margareta Hedvig von Parr testamenterade efter sin mans död och enligt hans önskan det s.k. "Helmfeltiska stipendiet" till Uppsala universitet. Detta stipendium, som även kunnat ges till elever vid Krigsskolan, har flera av våra släktmedlemmar haft glädje av.

Här följer familjen Prytz' *släktkedja*:

Claes Prytz

krigsöverste på Sturarnas tid

|
Hans Prytz, f. 1464

munk i Riseberga

|
Claes Prytz, f. 1524

stadsskrivare i Örebro

|
Johannis Prytz, f. 1550
kyrkoherde i Söderköping

|
Andreas Johannis Prytz, f. 1590 d. 1655
biskop i Linköping
gift med Katarina Stiernfeldt

|
Peter Prytz, f. 1633 d. 1668
sekreterare, Distorp
gift med Anna de Palma

|
Greta Sofia Prytz, f. 1668 d. 1731
gift med
1. ryttmästaren Johan Edelfelt
2. majoren Anders Reuterswärd

Familjen de Palma

Familjen de Palma är av italienskt ursprung. En gren av släkten syns ha varit verksam i Polen och Balticum. Släkten kom till Sverige med *Antonio de Palma*, som åtföljde Katarina Jagellonica till Finland och sedan till Sverige. Han stod högt i gunst hos Johan III och var bl.a. slottsfogde på Drottningholm. Han erhöll Görvåln m.fl. gårdar i Järfälla socken norr om Stockholm som kungl. donation.

Antonios son *Scipio de Palma* blev överste. Han ärvde Görvålngårdarna men bytte dem mot sex frälsehemman (Österby säteri) i Vallby socken söder om Enköping. Han deltog i Karl IX:s krig mot Polen och stupade vid Kirkholm nära Riga. Han var gift med Uriana Hund, dotter till kammarjunkaren och krönikeskrivaren Daniel Hund.

Scipio hade sonen *Åke de Palma*, som ärvde Österby säteri. Han gifte sig 1629 med Anna Rosenquist, som fick säteriet Ölsta på Svartsjölandet efter sin far.

Åke de Palma hade flera barn, bl.a. dottern *Anna de Palma*. Hon gifte sig med sekreteraren Peter Prytz på Distorp. Efter dennes död 1668 bodde Anna kvar på gården, som hon hade del i såsom morgongåva.

Det är okänt, när Anna de Palma dog. Distorp övergick efter henne till dottern Greta Sofia.

Här följer *släktkedjan* inom familjen de Palma:

|
Antonio de Palma, d. på 1580-talet

¹⁾ Se källhänvisningar, avsnitt 2

Scipio de Palma, d. 1605
överste, gift med Uriana Hund

Åke de Palma, d. 1654
gift med Anna Rosenquist

Anna de Palma, f. ca 1635 d. ca 1700
gift med Peter Prytz

Greta Sofia Prytz

3. LORENTZ PETER VÄXER UPP

I Ljunghems herrgård tillbringade Lorentz Peter sina första sex år. Det finns inga bilder av honom som barn, men av ett senare porträtt kan man sluta sig till att han hade mörkt hår och regelbundna drag. Under dessa år inträffade en händelse, som han möjligen kom ihåg senare i livet, nämligen när hans far till häst vinkade farväl till de sina på Ljunghem. Åtföljd av några ryttare från trakten, några trossdrängar med kärror och reservhästar red hans far iväg mot Skåne för att möta den farliga "dansen".

Greta Sofia fällde säkert tårar vid avskedet, ty det var inte troligt att alla, som red bort, skulle komma tillbaka med livet i behåll och hennes make Anders var dock fyllda 58 år.

Desto större var glädjen när segerbudskapet från Helsingborg spred sig mellan boställena och ryttartorpen i Gudhems härad.

Någon tid senare kom ryttmästare Anders hem, medan hans kompani var kvar i Skåne. Slaget vid Helsingborg hade varit blodigt, särskilt för Västgöta kavalleriregemente och Anders hade blivit svårt bleserad. Ungefär samtidigt födde Greta Sofia sitt andra barn med Anders. Det blev en dotter, som döptes till Margareta.

En händelse, som säkert piggade upp stämningen på Ljunghem, var Anna Beatas bröllop. Man pyntade och fejade på herrgården, kyrkan lövades och äreportar sattes upp. Mattias Häbro¹⁾ hette hennes man. De nygifta bosatte sig nära Ljunghem.

Men det kom också sorgebud.

Samma år, som Anna Beata gifte sig, d.v.s. 1712, dog halvsystem Margareta Sofia Edelfelt vid 12 års ålder. Ytterligare två år senare i november 1714 (eller möjligen december — uppgifterna varierar) dog majoren An-

ders Reuterswärd. I samband med avskedet från sin militära tjänst någon tid efter återkomsten från Helsingborg hade Anders utnämnts till major.

Förberedelserna för begravningen var många. Bl.a. skulle begravningsvapnet snidas och kopparkistan anskaffas.

I nära ett kvarts sekel hade Anders Reuterswärd varit verksam i bygden, dels vid Gudhems kompani, dels som innehavare av Ljunghems säteri med flera gårdar i socknen. Man kan förmoda att mycket folk därför deltog i begravningshögtidligheten både från Västgöta kavalleriregemente och från orten.

Begravningsvapnet bars på en stång främst i processionen och sattes sedan upp i kyrkan över dörren till sakristian.

Bild 2. Minnessten över stamfadern Anders Reuterswärd,
Ljunghems ödekyrkogård
(fotografi vid avtäckningen 1987).

¹⁾ Senare adlad Reutercrona.

Efter begravningen diskuterade de anhöriga sannolikt hur de skulle förfara med Ljunghemsgårdarna. Greta Sofia ville säkerligen återvända till Distorp för att vara närmare sonen Johan Gustaf Edelfelt. Det var också lätt att ordna skolgången för Lorentz Peter i Linköping.

Beträffande Ljunghem och övriga gårdar i Västergötland blev tydligen beslutet att dröja med arvskiftet. Förvaltningen av gårdarna anförtroddes sannolikt Mattias Håbro-Reutercrona.

I 1726 års jordebok står alltså "majoren Reuterswärds arvingar" som ägare till Ljunghemsgårdarna.

Några år därefter — sannolikt 1729 då Lorentz Peter blev myndig — tycks emellertid ett arvsskifte ha ägt rum. I 1730 års jordebok står nämligen Mattias Reutercrona som ägare till säteriet tillsammans med Johan Groen¹⁾. De hade också tillsammans med Anders äldste måg Gustaf Silfverswärd andelar i de övriga gårdar, som tillhört eller disponerats av Anders. Lorentz Peter och systern Margareta finns ej med bland ägarna — de har tydligen blivit utlösta.

Mattias Reutercrona blev ensam ägare till säteriet vid Johan Groens bortgång 1739. Ljunghems senare öden berättas på sidan 17.

¹⁾Johan Groen gifte sig, som framgår av nästa avsnitt, 1715 med Anders dotter Christina.

4. ÖSTGÖTA RYTTARE LOCKAR

Greta Sofia inväntade säkerligen sommaren 1715, innan hon flyttade till Distorp. Möjligen var hon med om styvdottern Christinas bröllop med regementskvartermästaren Johan Georg Groen i augusti 1715 ute på Torsön i Vänerstrax norr om Mariestad.

En av Greta Sofias första åtgärder, sedan hon åter installerat sig på Distorp, blev att ordna Lorentz Peters skolgång. Han var nu 7 år. Eftersom hennes farfar varit biskop i Linköping och dessförinnan rektor för gymnasiet där var det förmodligen ingen svårighet att få in pojken i katedralskolan.

Johan Gustaf Edelfelts studier vid universitetet avslutades vid det här laget, och eftersom militäryrket lockade honom blev han volontär vid Östgöta kavalleriregemente.

Någon tvekan rådde väl inte heller om Lorentz Peters yrkesval. Det kändes säkert som ett "måste" för honom att gå i faderns fotspår. I februari 1724 blev han antagen som volontär vid östgötakavalleriet och trots sin ungdom — han var endast 16 år — förordnades han att, utan lön, göra tjänst som korpral vid "majorens kompani".

1729 befordrades han till korpral vid Vadstena kompani. Han blev nu

bekant med Catharina Beata Bagge, dotter till prostens i St. Åby församling, som låg inom kompaniets område.

Bekantskapen blev allt djupare och 1732 stod bröllopet mellan dem.

Vi utgår från att brudens far, prostens Fredrik Bagge, förrättade vigseln och att den ägde rum i St. Åby kyrka.

Den 22 februari 1734 fick Lorentz Peter sin första kungl. fullmakt som cornett, men det dröjde ännu en tid, nämligen till den 18 december 1735, innan han fick sitt eget boställe. Han transporterades då genom en kungl. resolution till "cornettindelningen" vid majorens kompani. Detta innebar, att Lorentz Peter tilldelades cornettbostället Styvinge i Vists socken, 10 km sydöst om Linköping.

Innan vi går vidare skall vi säga ett par ord om den dåtida officersrekryteringen. Enligt Östgöta kavalleriregementes historia var Lorentz Peter den ende, som på 1720- och 1730-talen fick en cornettfullmakt vid regementet. Efter Carl XII:s krig måste nämligen under en lång tid platser beredas för officerare, som återvände från krigsfångenskap och för officerare från regementen som drogs in. Eftersom det var ont om officersbeställningar (s.k. "officersindelningar") fick dessa officerare, trots att de kanske haft högre grader under kriget, ofta nöja sig med lägre beställningar, t.ex. som cornetter.

Av rullorna framgår att officerare vid Östgöta kavalleriregemente denna tid till nästan 100 % hade adliga namn. Som jämförelse kan nämnas, att enligt mönsterrullorna för Västgöta kavalleriregemente på 1680-talet hade ryttmästare och högre officerare i regel adliga namn, medan lägre officerare oftast hade borgerliga namn.

Efter denna utflykt till rekryteringsområdet återvänder vi till Lorentz Peter.

Nu började barnen komma till världen. 1734, innan familjen flyttat in på Styvinge, föddes Margareta Elisabet. På Styvinge kom sedan i rask följd

1738 Hedvig Christina

1740 Anders Johan

1742 Ulrika Juliana

1743 Maria Charlotta¹⁾

1745 Catharina Beata

1742 beordrades Lorentz Peter till Söderköping för att besiktiga nya munderingar, som skulle sändas till regementets kontingent i 1741—43 års krig i Finland mot Ryssland. Sändningen hade tydligen blivit liggande så länge i hamnen, att kläderna enligt hans rapport "merendels vore för-

¹⁾Sannolikt dog hon i samband med födelsen.

skämde och upmultnade", bl.a. för att utrustningen förvarats tillsammans med proviant. Ett exempel på hur illa förberett detta krig var.

1743 ingick Lorentz Peter i den truppstyrka som beordrades till Stockholm som beredskapstrupp under Dalaupproret eller den s.k. "Stora Daldansen". Dalkarlarna hade blivit missnöjda med hattregeringen bl.a. för inskränkningar i allmogens "urgamla rätt" att bedriva gränshandel med Norge och för det misslyckade kriget med Ryssland, där bl.a. Dalregementet lidit stora förluster. De ville ej gå med på ytterligare inkallelser. De hade också ett bestämt krav att danske kronprinsen skulle väljas till tronföljare efter Fredrik I. De beväpnade sig och tågade mot Stockholm för att genomdriva sina önskemål. De kom ända till nuvarande Gustaf Adolfs Torg, men hejdades där av trupp, som så småningom gav eld, varvid upprorshären upplöstes i vild flykt. Östgötakavalleristerna fanns dock inte med i denna trupp utan hade andra uppgifter.

Hösten 1743 och våren 1744 tjänstgjorde Lorentz Peter som regementskvartermästare vid den trupp från Östgöta kavalleriregemente, som beordrats till Skåne inför ett befarat angrepp från Danmark. I samband med det svenska tronföljarvalet hade den danske konungen energiskt arbetat för att Danmarks kronprins skulle väljas. När valet i stället föll på Adolf Fredrik av Holstein-Gottorp försämrades förhållandet till Danmark allvarligt. Läget blev emellertid lugnare, krisen avväjdes och svenskarna behövde ej gripa till vapen.

I december 1745 avancerade Lorentz Peter till löjtnant, 1747 förordnades han till kaptenlöjtnant och den 30 april 1748 blev han ryttmästare och chef för Vadstena kompani. I fullmakten användes titeln kapten, men ryttmästartiteln torde ha varit den vanliga. I generalmönsterrullorna kallades kavalleriets kompanichefer ryttmästare och bostället benämndes ryttmästarboställe.

I generalmönsterrullan för "Vadstena kompani av Östgöta regemente till häst" på Malmen några år senare läser man: "Baron Wrangel (tidigare chef för Vadstena kompani, förf. anm.) som hade undfått Hans Höga Maj:ts nådigste erbjudan om majors karaktär d. 20 jan. 1748 och i stället har hit avancerat, efter Kungl. fullmakt till captain, leutnanten och riddaren wälborne Per Reuterswärd."

Lorentz Peter flyttade i och med denna utnämning till St. Lund invid Vättern nära Hästholmen strax söder om Omberg.

Här skulle han tillbringa de närmaste 16 åren. Innan vi beskriver vad dessa år skulle komma att innebära för familjen kan vi nämna att Catharina Beata 1747 födde sonen Per Ernst, som dock dog endast en dag gammal.

Det är också på tiden att vi nu berättar lite om Catharina Beatas släkt.

5. SLÄKTEN BAGGE

Marstrandssläkten Bagge är känd i Bohuslän sedan början av 1500-talet. Släkten har alltså norskt ursprung.

Här följer *släktkedjan*, som leder fram till Lorentz Peters maka:

Niels

1575 Socknepräst i Krokstad i Sörbygden i Norge

|
Fredrik

Borgmästare i Marstrand, handlande

|
Niels (1610—1668)

Borgmästare i Marstrand, handlande

|
Fredrik d.ä. (1646—1713)

Studerade vid Roskilde, Köpenhamns, Uppsala, Witternbergs m.fl. universitet

Fil.mag.

Kyrkoherde i Marstrand; senare prost över Älvsysslets kontrakt

|
Fredrik d.y. (1676—1762)

Studerade vid Oxfords, Uppsala m.fl. universitet

Kyrkoherde i Skee, nära Strömstad; senare prost i St. Åby i Östergötland

gift 2. gången med Anna Sofia Brun från Skredsvik i Bohuslän

Barn i 2. giftet, bl.a.

|
Catharina Beata (1711—1757)

gift med Lorentz Peter Reuterswärd

Fredrik Bagge d.ä. var kyrkoherde i Marstrand, då danskarna 1677 under befäl av Gyldenlöwe intog ön. Kyrkoherden anbefalldes att hålla en tacksägelsegudstjänst till den danske kungen Kristian V:s ära men läste i stället i Gyldenlöwes närvaro en förbön för Carl XI. Bagge slogs i bojor, dömdes till döden och fördes till Fredrikstens fästning. Han benådades dock så småningom och fick återvända till Marstrand. Carl XI lät honom som belöning för hans modiga uppträdande bli prost över Älvsysslets kontrakt och gav honom också Solberga pastorat som annex, d.v.s. löneförstärkning.

Biskop Wallerius, som tydligen ej i förväg orienterats, blev högeligen förargad över Bagges prostutnämning. Fredrik Bagge blev emellertid högt respekterad både i sitt kontrakt och i stiftet i övrigt. Episoden med danskarna finns skildrad i Heidenstams "Karolinerna".

Fredrik Bagge d.y. var kyrkoherde i Skee utanför Strömstad, när en norsk strövkår 1711 trängde in i norra Bohuslän. Den danske generalmajoren Tressler befälde, att det danska böneformuläret skulle användas i gudstjänsten. Vidare skulle två fjärdingar med mynt sändas till generalen, om bygden skulle gå fri från skövling.

Bagge vägrade, blev tillfångatagen och sänd till Fredrikstens fästning och sedan till Kristiania, d.v.s. nuvarande Oslo. Han blev senare frigiven.

I brev till Carl XII skildrade Bagge sina lidanden och blev därefter av konungen utnämnd till prost i St. Åby i Östergötland.

Prosten i St. Åby var en stridens man, vilket framgår av stiftets "Herdaminnen". Han hade svårt att samarbeta och var ofta i gräl med sina församlingsbor. Han gjorde emellertid också mycket gott. Han upprätthöll kyrkotukten, bekämpade slarv och superi. På egen bekostnad — i varje fall till stor del — lät han bygga om St. Åby kyrka. Av ett efterlämnat brev framgår, att Bagge mycket uppskattade sin svärson Lorentz Peter, medan han alls inte tyckte om mågen Johan Waenerberg, som han i brevet kallade "widlöftig och widrig" för att denne enligt Bagge hade spritt ut, att det var si och så med Baggens trohet mot Sverige under hans norska fångenskap.

6. RYTTMÄSTAREN PÅ STORA LUND¹⁾

Familjen

St. Lund ligger tre km norr om Ödeshög mellan Vättern och riksväg nr 50. Gården gränsar till Svea artilleriregementes skjutfält Hästholmen, ett område med vackra ekdungar ner mot Vättern. Norr om gården finns den lilla hamnen Hästholmen och ytterligare ett par km norrut reser sig Ömberg. St. Lund tillhör V Tollstads församling och kyrkan ligger några km nordöst om gården. St. Åby kyrka reser sitt mäktiga torn fem km sydöst ut.

Huvudbyggnaden är idag ett välhållet, vitmålat 2-våningshus, omgivet av park och trädgård. Detta hus är byggt på senare tid och ej identiskt med ryttmästarebostället på 1700-talet, till vilket vår ryttmästarefamilj flyttade omkring 1748.

Familjen bestod då av pappa ryttmästaren, mamma Catharina Beata, barnen Margareta Elisabet, Hedvig Christina, Anders Johan, Ulrika Juliana och Catharina Beata.

Beträffande Lorentz Peters syskon var situationen följande: halvsyst-rarna Märta, gift Silfverswärd²⁾ och Christina, gift Groen²⁾, hade båda gått bort (1747 resp. ca 1739). Halvsystern Anna Beata, gift Håbro-

¹⁾ På kartan skrivs namnet "St. Lund". Denna form används i texten.

²⁾ Gustaf Silfverswärd gick bort 1748 och Johan Groen före 1739.

Bild 3 a.
St. Lund (efter fotografi 1987).

Reutercrona, var vid god hälsa men hennes man Mattias avled 1750. Systern Margareta, gift med kapten Daniel Enander, bodde på Haddorp i Slaka sn nära Linköping. Hon dog ca 1760.

Det kan vara på sin plats att här nämna att något eller några år efter Mattias Reutercronas bortgång såldes säteriet Ljunghem till hovjunkaren Fredrik Ulrik von Essen på Kavlös. I 1756 års Jordebok står nämligen denne som ägare till Ljunghem. Anna Beata torde i samband med försäljningen ha flyttat till sin son kammarherre Erik Reutercrona, som tills vidare bodde kvar i Västergötland.

Om Lorentz Peters mor Greta Sofias liv, sedan hon flyttat från Ljunghem tillbaka till Distorp, är det svårt att få fram uppgifter. Det enda livstecken vi har är en handling, i vilken hon sålt besittningsrätten till frälsehemmanet Viprödsle i Ulrika socken drygt tre mil sydöst om Mjölby till dannemannen Sven Bengtsson. Handlingen är dagtecknad Distorp den 18 maj 1725, undertecknad av "Gretha Sofia Pryss" och bestyrkt "uppå vår fru Mors begäran" av sönerna Johan Gustaf Edelfelt och Lorentz Peter Reuterswärd.

Hon dog på Distorp 1731.¹⁾

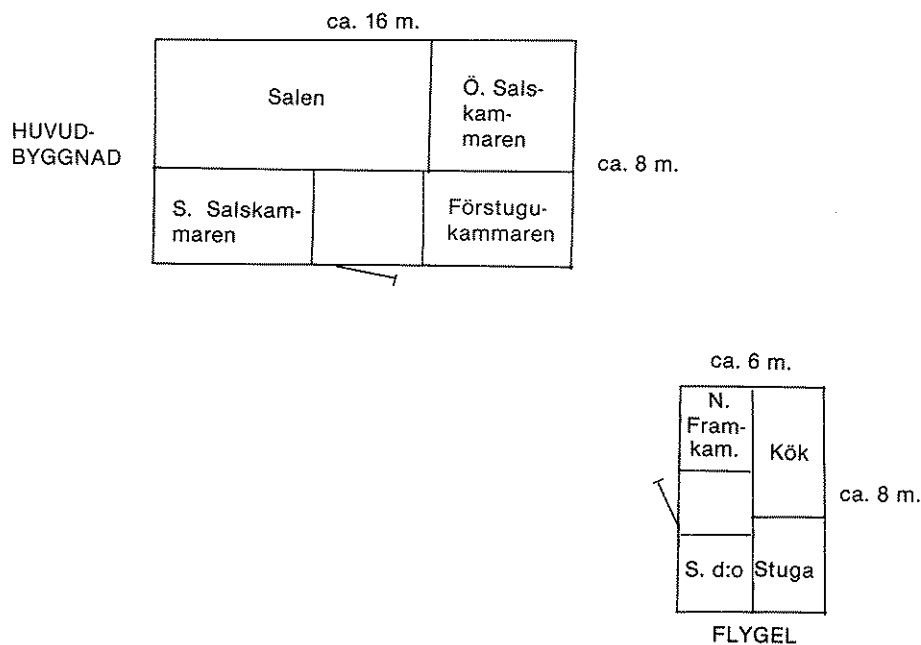
¹⁾ Se källhänvisningar, avsnitt 2.

Johan Gustaf avled i Medevi 1749 och begrovs i Rystad. Året efter Johan Gustafs bortgång sålde Lorentz Peter för gott Voprödsle men nu till bonden Samuel Larsson. Han förbehöll sig dock rätten att allt framgent få jaga högvilt där. Där skymtar hans jaktintresse.

På tal om fastigheter kan det vara praktiskt att nu nämna, att Lorentz Peter sedan länge haft den s.k. "åborätten", d.v.s. besittningsrätten, till gården Ullnäs i Örberga socken i Dahls härad. 1750 köpte han av sin svärfar Wittagården i Järnstads socken ca fem km nordöst om Ödeshög och 1756 köpe han del av gården Wilsberga, vilket sista köp betalades med pengar från försäljning av hans ärvda gård Harvestad.

De första åren på St. Lund var en lycklig tid i Catharina Beatas och Lorentz Peters liv. Familjen fick tillökningar. Sålunda föddes Adam Ulrik 1750 och Per Emanuel 1753.

Bild 3 b. Plan över huvudbyggnaden och flygeln på St. Lund (rekonstruktion).

Anm: I anslutning till huvudbyggnaden och flygeln låg matbod, källare, väv- och mangelbod samt stall och vagnsbod. Ett stycke därifrån låg ladugård, lada, magasin, rustkammare, fähus, svinhus m.m.

Hemmet

Med hjälp av en bouppteckning som gjordes 1757¹⁾ kan vi göra oss en föreställning om hur hemmet på St. Lund såg ut. I denna redovisas mycket noggrant rum för rum de olika inventarierna och ägodelarna i övrigt. Med hjälp av denna bouppteckning har författaren sökt rekonstruera hur rummen låg i huvudbyggnad och flygel (se bild 3 b).

Vi börjar "husesynen" i *h u v u d b y g g n a d e n*.

Den stora *salen* var sannolikt både matsal och vardagsrum. Den hade målade tapeter. Här fanns ett matbord, som kunde förlängas, 11 matsalsstolar, ett ekskåp, en skänk och ett skåp med glasdörrar, alltså ett vitrinskåp. Vidare stod där ett rött tébord, omgivet av fem länstolar. Den öppna spisen doldes av en eldskärm. På väggarna hängde några porträtt, bl.a. "ett konterfej" av majoren Anders Reuterswärd.

Östra salskammaren var troligen sängkammare. Där stod en imperial-säng samt en paulun, d.v.s. säng med "himmel". Här fanns också några barnsängar. På väggarna sågs porträtt av konung Adolf Fredrik och regementschefen generalmajor Adam Horn. Här fanns också en spegel med förgylld ram.

Södra salskammaren var troligen gästrum men användes sannolikt också som sovrum för några av barnen, som fick flytta ut, då man hade gäster. Här fanns en imperialsäng klädd i grönt, samma färg som tapeterna hade. Vidare stod här en ekbyrå med förgyllda beslag. Ett par speglar med förgyllda ramar prydde väggarna liksom några familjeporätt.

Förstugukammaren var barnkammare och där stod bl.a. ett par sängar.

Vi går över till gårdsbyggnaden eller som vi skulle säga idag, *f l y g e l n*. Här fanns en "stuga", två "kammare" samt kök med skafferier. I kamrarna bodde sannolikt tjänarna.

Bland *i n v e n t a r i e r n a* må nämnas en tennservis, som antagligen användes till vardags. Finservisen var av "porcelain" och torde ha räckt för att bjuda minst 20 gäster. Linneförrådet med dukar, handdukar, lakan, örngottsvar, bolstervar, täcken m.m. var synnerligen rikligt. Biblioteket däremot var skralt: tre biblar, Creutzbergs betraktelser, en postilla och en psalmbok.

Låt oss nu titta in i *u t h u s e n*.

Vagnsboden innehöll en täckt vagn med blå klädsel samt fyra selar, en phaeton, d.v.s. en jaktvagn med två säten, det främre med sufflett, ett par s.k. "färdvagnar" eller åkvagnar med endast ett säte och med ett litet lastutrymme baktill. Vidare fanns redskap och vagnar för åkerbruket. För vintern stod ett par slädar i blått respektive i gult redo.

¹⁾ Efter Catharina Beatas bortgång.

I *rustkammaren* förvarades ett par metallkanoner, sannolikt prydnadskanoner, som kunde användas för salut vid högtider, ett antal sadlar, några med schabrak, selar för oxar, bridonger, stångbetsel, kapsoner m.m. Så över till d j u r e n.

I stallet stod ryttmästarens fyra skimlar, som troligen kördes av honom själv framför phaetonen. Så har vi hans ridhästar, ett brunt sto och en brun valack. För enklare körslor fanns en gammal svart häst med blås.

I ladugården fanns fem par oxar för åkerbruket samt några stutar. För mjölkproduktionen svarade 30 kor, alla med namn såsom Majsola, Blomstra, Stjerna och Lilja.

I djurbesättningen ingick ett 30-tal får, 15 lamm och en bagge samt 20 grisar och en fargalt, en bock och en get.

På gården kundé man, i varje fall sommaren 1757, se en gåskarl, en gås och 10 gässlingar.

Bostället

Bostället St. Lund var en bra jordbruksgård, som omfattade gissningsvis minst 200 tunnland åker. Där fanns också sannolikt goda möjligheter till jakt och Lorentz Peter var synbarligen en intresserad jägare. Han hade ju varit noggrann med att försäkra sig om den fortsatta jakten på högvilt vid försäljningen av Vipsrödsle.

Det framgår av kyrkböckerna, att ryttmästarfamiljen flitigt besökte kyrkan i V Tollstad. Enligt kyrkans bänklängd var bänkarna nr 1 och 2 reserverade för familjen på St. Lund och nr 3 disponerades av betjänten hos ryttmästaren. Ryttmästarparet, barnen och tjänstefolket gick ofta till nattvarden. I kyrkboken finns alla, som tog nattvarden, noga registrerade. Kyrkböckerna redovisar också församlingsbornas kunskaper i katekesen, men ryttmästarfamiljen tycks ha varit befriad från förhör, eftersom ingen därifrån finns antecknad.

Den indelte officeren var både lantushållare och militär. För hans egen ekonomi var det viktigt, att bostället sköttes väl och gav god avkastning. Man kan förstå att jordbruket för många officerare efter hand blev det primära intresset. Det blev också självklart, att de skulle ta del av socknens och kyrkans angelägenheter.

De militära uppgifterna

Men Lorentz Peter hade också viktiga militära uppgifter. Han hade ansvaret för Vadstena kompanis krigsduglighet. Han ledde dess utbildning under det årliga regementsmötet på Malmen om ca 14 dagar och vid sina egna kompanimöten ca tre gånger årligen, vardera om 1—2 dagar. Lägerplatsen Malmen var inte särskilt uppskattad av kavalleristerna, eftersom vattentillgången där var dålig och hästarna behövde mycket vatten. Vadstena kompanimöten ägde rum ganska nära St. Lund på Sandstugubacken mellan Ödeshög och St. Åby. Som vi ser var övningstiden mycket kort, och

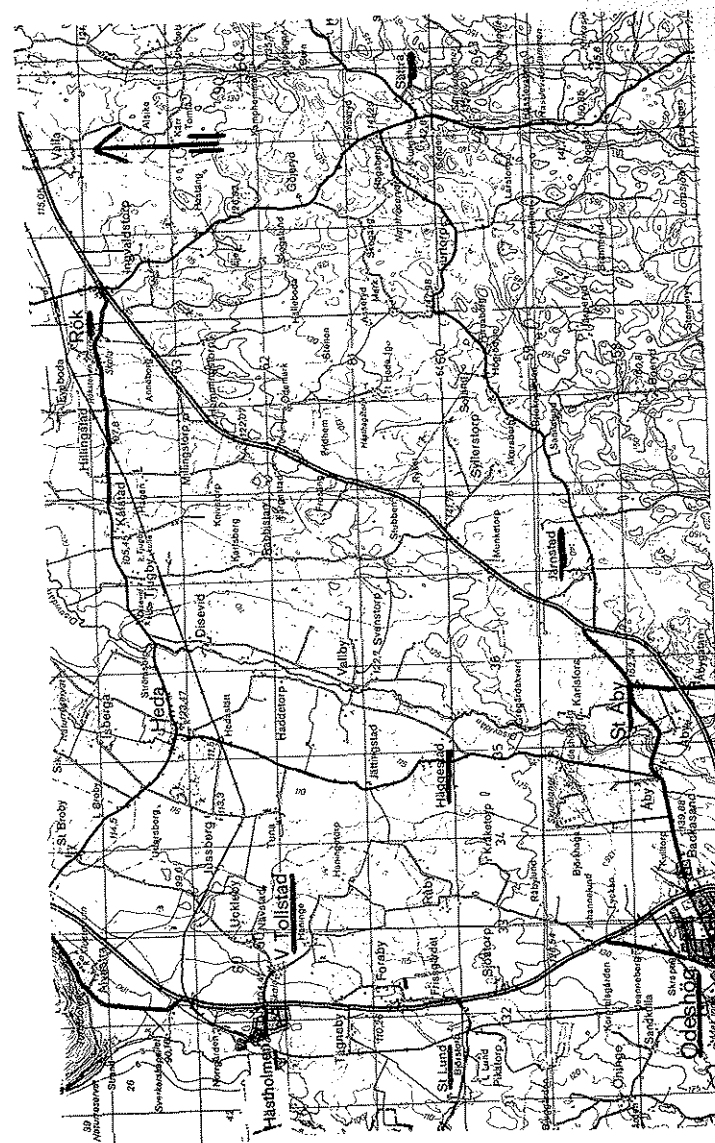

Bild 4. Karta över Lorentz Peters östgötabygd.
Skala: rutans sida är 1 km.

Bild 5. Sonen Anders Johan, 15 år, som korpral vid Östgöta kavalleriregemente.

utbildningsuppgiften föga betungande. Trots detta blev precis som i våra dagar regementsmötena ofta inställda av ekonomiska skäl eller för att soldaterna behövdes för andra ändamål.

Det var väl också så och så med de indelta förbandens krigsduglighet vid en mobilisering. De behövde en nådatid för kompletterande övningar, innan fälttåget började. Problemen känns sannerligen igen. Inryckningarna till regementsövningarna var inte problemfria, vilket framgår av en dåtida regementsorder: "Ryttare förmanas att hålla sig propre, nycktre och sedige samt vid bortritten eller hemkomsten till rusthållet ej utan straff understå sig låssa något skott."

I ryttmästarens militära uppgifter ingick att kontrollera ryttarnas torp, utrustning och hästar. Vid kyrkparaderna — i regel varje söndag — inspek-

terade ryttmästaren ryttarnas klädsel och personliga vård. Däremot ägde inga övningar rum då. Ryttmästaren blev liksom en far för sina 126 ryttare. Han höll efter dem, men hjälpte dem också i deras svårigheter.

Av Lorentz Peters meritlista framgår, att han 1752—1764 förrättade "majorssysslan" vid regementet. Detta innebar att han förestod den s.k. majorsexpeditionen. För att klara denna uppgift måste han säkerligen delegera en del av sina kompanichefsuppgifter till sin löjtnant.

1751 blev Lorentz Peter riddare av Svärdsorden. Han var då 17 års officer. Svärdsorden hade instiftats av Fredrik I 1748, alltså strax dessförinnan. Denna orden var avsedd som en krigs- och förtjänstorden. Lorentz Peter bör därför ha känt sig mycket hedrad av utmärkelsen, som väl ännu inte hunnit bli en orden, som rutinmässigt gavs efter viss tjänstetid. Som jämförelse kan nämnas att riddartecknet av Svärdsorden i våra dagar — så länge den delades ut — gavs till officerare efter 20 års tjänst.

Åren på St. Lund hade hittills varit lyckliga för den stora ryttmästarfamiljen. Men säg den lycka som varar beständigt? År 1755 var det vinterjakt. Lorentz Peter var med och säkerligen många andra skyttar också.

Hans son Anders Johan, som var 14 år och redan hunnit få en korpralsgrad vid faderns regemente, gick med som drevkarl. Under skallgången (klappjakten) vid ett drev blev han vådaskjuten till döds. I mars skedde jordfästningen i V Tollstads kyrka. Denna sorgliga händelse satte säkert sina spår i familjen för lång tid framåt.

År 1756 den 2 augusti kom Catharina Beatas sista barn till världen, Anders Fredrik. Han skulle så småningom bli namnkunnig som Axel von Fersens d.y. adjutant.

I januari 1757 utnämndes Lorentz Peter till sekundmajor, en grad som var nyinrättad. Utnämningen medförde ingen förändring beträffande chefskapet för Vadstena kompani. Däremot kan man säg att graden bekräftade, att "majorssysslan" vid regementet utfördes av Lorentz Peter, och att man på högre ort uppskattade hans arbete.

Både Catharina Beata och Lorentz Peter genomgick vid den här tiden brunnskurer i Medevi. Det kan man sluta sig till av ett läkarintyg några år senare, utfärdat för Lorentz Peter. Medevi låg på bekvämt avstånd från hemmet, endast en dagsresa norr om St. Lund.

Beträffande Catharina Beata är det väl sannolikt att de många barnfödslarna försvagat hennes hälsa. Men kurerna gjorde tydligen inte avsedd verkan. I september 1757 gick hon bort. Kyrkoherden skrev i V. Tollstads Ministerialbok, att "Fru Catharina Beata Bagge wälborne herr majorens och riddarens Pähr Reutersverd fru på St. Lund, avgick med döden den 14 september. Hwardt begravnen den 20. Blev död som förunnats av slag, och var 46 år gammal."

Det var åter en hård prövning för Lorentz Peter. De hade gift sig unga, han var då 24 år och korpral och hon var en ung flicka på 21 år. Tyvärr har

vi inga porträtt av henne och inte heller har någon sökt skildra hennes personlighet i skrift. När hon gick bort, hade de varit gifta i 25 år. Hon födde 10 barn, av vilja sju levde vid hennes död. Margareta Elisabet, som var äldst, var 23 år och Anders Fredrik, som var yngst, var ett år.

Men Lorentz Peter hade också fått andra bekymmer. På sommaren 1757 hade order kommit från Stockholm, att Östgöta kavalleriregemente skulle vara berett att transporteras till Pommern.

Utöver sorgen vid hustruns bortgång tillkom alltså oron för familjen.

Tjänstförrättande regementschefen överstelöjtnanten Friedrik Ulrik Wrangel gjorde med anledning av Lorentz Peters svårigheter den 15 september en underdånig framställning (bilaga 1), i vilken han sökte utverka anstånd med Lorentz Peters resa till Pommern till nästa vår, "då öppet watn blifwer". Men Lorentz Peter fick endast några dagars anstånd med avresan som — vilket vi skall se i nästa avsnitt — skedde i mitten av oktober.

Lorentz Peters känslor framgår av en skrivelse i Pommern ett år senare (bilaga 2), där han anhåller hos regementschefen om tillstånd att få resa hem för att bland annat se till sin familj. Han anger som skäl för sin ansökan, att han vid avresan från Sverige hade tvingats "lemna uti ett willrådigt tienstefolks godtyckio barn, egendom och alt det mitt lilla wäl".

7. POMMERSKA KRIGET

I mitten av 1700-talet hotades maktbalansen i Europa av Preussen, som under sin målmedvetne konung Fredrik II:s ledning blivit en allt starkare militärmakt. När England slöt en överenskommelse med Fredrik II för att trygga Hannover var måttet rågat för Österrike, Ryssland, Frankrike och Tyska riket, som svarade med att bilda en koalition till skydd för sina intressen. Sverige inbjöds av Frankrike att delta. Fredrik II inväntade ingen krigsförklaring utan började 1756 det krig, som skulle vara i sju år och därför kallas "Sjuårskriget". Sverige gick 1757 med i kriget mot Preussen i syfte att återta de delar av Pommern, som förlorats genom frederna 1679 och 1720. 17.000 man skulle överföras till Tyskland, så att svenska hären med garnisonen i Stralsund kunde räkna 20.000 man.

Transporten till Pommern. Fälttåget 1757

I juni 1757 kom order till Östgöta kavalleriregemente, att 500 man med hästar och utrustning skulle hållas beredda för transport till Pommern. Lorentz Peter, som svarade för "majorsexpeditionen", fick nu brått med orderygningen inom regementet. Ett brev från honom den 1 juli 1757 till

"Välärevördige och Höglärde Herr Regementspastor" finns bevarat. I detta informerades pastorn om att regementet skulle sändas till Pommern och pastorn anmodades att orientera sin "medbroder i ämbetet", så att, när det blivit bestämt vem av dem som skulle resa, denne skulle vara beredd.

I regementets kontingent ingick regementsstab och fyra kompanier, däribland Vadstena kompani.

Den 17 juli mönstrades Vadstena kompani vid St. Lund. Ilastningen, som skedde vid Skenäs brygga vid Bråvikens södra strand, fördröjdes på grund av att bryggan måste repareras, innan hästarna kunde föras ombord.

Den 14 oktober 1757 seglade emellertid en konvoj om fyra fartyg med "Lovisa Ulrika" under skeppare Wikström som ledarfartyg i väg mot Pommern. Konvojen medförde 136 ryttare med hästar och materiel. Chef för transporten var major Reuterswärd.

Överresan blev svår på grund av höststormar. Konvojen skingrades och Lorentz Peter skrev i sin rapport: "— — — så såg jag mig föranlåten, så i anseende till hästarnas och manskapets yttersta lidande, som visas genom det, att jag redan varit nödsakad över bord kasta döda hästar, att under öppen sjö här vid Swinemünde söka hamn." Av konvojens övriga fartyg kom ytterligare ett fram till Pommern, medan ett gick under med man och allt och ett togs vid Kolberg av fienden.

Lorentz Peters fartyg urlastade den 26 oktober. Överfarten hade tagit 12 dygn i stället för normalt 4—5 dygn. I början av november förenade sig Lorentz Peters kontingent med svenska armén i Ferdinandshof strax söder om Anklam, dit armén trängt fram under sommaren.

Sedan den svenske överbefälhavaren von Ungern-Sternberg fått under rättelse om Fredrik II:s seger vid Rossbach över fransmännen och därmed kände sig hotad av preussarna beslöt han att låta svenska armén gå tillbaka till i höjd med Greifswald och därefter till Stralsund. Östgöta kavalleri fick order att skydda återtåget. Därmed var 1757 års fälttåg slut för svenskar. Av Östgöta kavalleri hade några troppar deltagit i skärmytslingar, men i övrigt hade regementet ej mött fienden.

Vintern och våren 1758

I januari 1758 överfördes Östgöta kavalleriregemente till Rügen. Regementet fick till uppgift att bevaka stranden vid sundet mellan Rügen och fastlandet. Härvid skulle Vadstena kompani ha en postering vid Drigge på en av Rügens halvöar ca 7 km sydöst om Stralsund. Denna postering fick stor betydelse för Lorentz Peter, som vi strax skall se. Det rådde stark kyla, och man fruktade, att preussarna skulle anfalla över isen, varför den svenska truppen hade hög beredskap.

Hälsotillståndet i förläggningarna var dåligt. Regementets officerare med regementschefen generalmajor Adam Horn i spetsen sökte dock på

Bild 6 Krigsskådeplatsen under Pommerska kriget.

bästa sätt se till sina östgötar. Som chef för Vadstena kompani hade Lorentz Peter anledning att inspektera posteringen vid Drigge. På godset Drigge bodde den 78-årige kaptenen och godsägaren Pribbert v. Platen. Han hade 19 barn och även om de flesta av dem nu som vuxna hade lämnat hemmet fanns alltjämt kring honom flera ogifta döttrar och äldst bland dem den 35-åriga Agatha Ulrika.

Tycke syns ha uppstått redan från början mellan Agatha Ulrika och Lorentz Peter. Kanske blev hon också rörd av hans berättelse om de moderlösa barnen hemma i Sverige. Därmed vare hur som helst. Efter ett par månader stod bröllopet mellan de två den 5 maj 1758 på Drigge.

Dessförinnan hade Lorentz Peter i april varit hemma i Sverige i tre veckor för att övervaka en transport av kläder m.m. från hemlandet ut till fältregementet. Under denna kommendering fick han tillfälle att besöka St. Lund och förbereda sina barn på att de skulle få en ny mamma.

Låt oss här göra ett avbrott i framställningen och berätta litet om Agatha Ulrikas släkt.

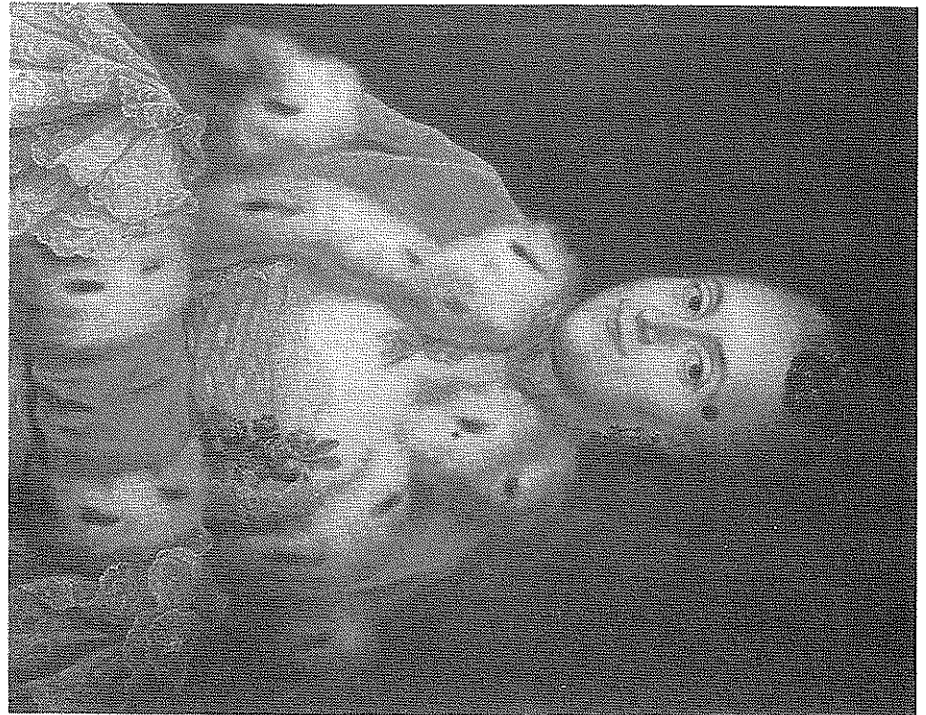
Familjen von Platen

Enligt gammal tradition fanns medlemmar av släkten v. Platen med redan i Henrik Fågelfångares här, då denne grundade Tyska riket på 900-talet.

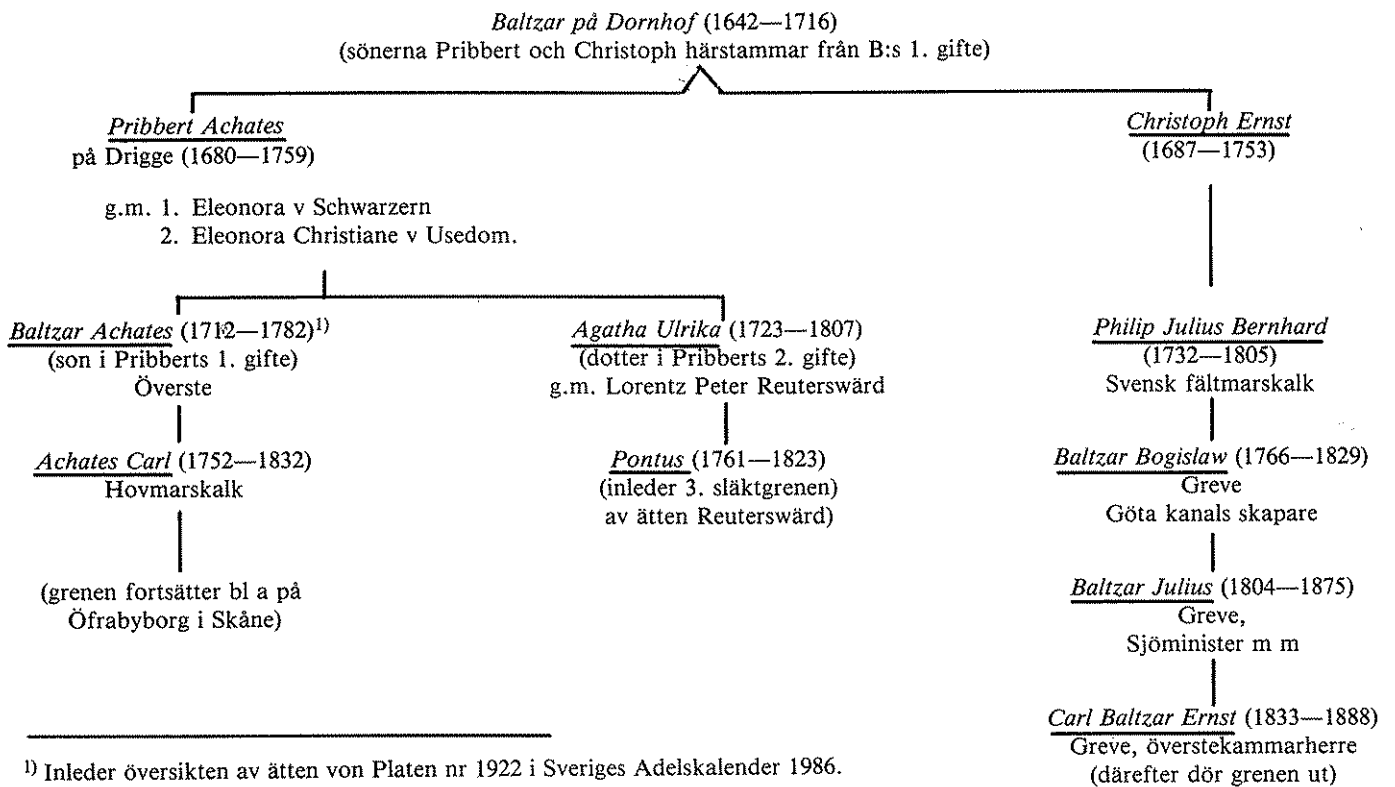
Släktens stambygd är Rügen, där Granskewitz och Poldewitz är några av släktens gods. Drigge, som var Agatha Ulrikas barndomshem, erhöll hennes far Pribbert v. Platen genom sitt första giftermål med Eleonora von Schwarzern. När han dog, sålde barnen Drigge.

Av följande utdrag ur släkten von Platens stamtavla framgår Agatha Ulrikas plats i den stora Platenfamiljen. Agatha Ulrika var sålunda halvsyster till överste Baltzar v. Platen, som inleder översikten av ätten von Platen nr 1922 i 1986 års svenska adelskalender. Agatha Ulrika var kusin till den svenske fältmarskalken Philip Julius Bernhard v. Platen, varav följer att Agathas och Lorentz Peters son Pontus var syssling med Göta kanals skapare, greve Baltzar Bogislaw v. Platen. Pontus' son Anders Wilhelm kunde sålunda åberopa släktskap med kanalens skapare när han sedermera ansökte om att bli kamrer vid Göta kanalverk.

Bild 7. Agatha Ulrika vid tiden för sitt giftermål.

Här följer ett utdrag ur von Platens stamtavla för att belysa Agatha Ulrikas "plats" i den stora Platen-familjen:

¹⁾ Inleder översikten av ätten von Platen nr 1922 i Sveriges Adelskalender 1986.

Bild 8. Lorentz Peter vid tiden för sitt 2. giftermål (han bär livharnesk för paradbruk med konung Adolf Fredriks krönta namnchiffer mellan två lejon).

Fälttågen 1758 och 1759

Någon längre smekmånad fick inte de nygifta. Strax före midsommaren 1758 hävde preussarna blockaden av Stralsund, varpå svenska armén bröt upp och i juli marscherade söderut.

I slutet av september hade svenska armén tagit Prenzlau, Neu Ruppin och Fehrbellin. Krigsplanen var att söka samverka med ryska armén, men när denna led nederlag vid Zorndorff i slutet av augusti måste planen överges. Tillbakagång beordrades till norr om gränsloden Peene. Marschen skyddades vid Pasewalk av en häravdelning, i vilken Östgöta kavalleri ingick och som leddes av generalmajoren Horn, regementets chef. I slutet av

år 1758 var svenska armén åter förlagd norr om Peene med Östgöta kavalleriregemente på vänstra flygeln. Fälttåget 1758 var avslutat.

Medan regementet var grupperat i Pasewalk fick Lorentz Peter tid att inge ett "Ödmjukaste Memorial" (bilaga 2) till regementschefen, där han anhöll om sex månaders permission för hemresa till Sverige. Han framhöll att han behövde se till sin familj och sköta sin hälsa. I det sammanhanget berättade han, att han ridit omkull och fått vänster ljumske i kläm. Regementets fältskär Georg Åkerman rekommenderade "god diet och stillhet" som bot för skadan. Det är ur denna skrivelse, som ett citat har återgivits på sid 24. Lorentz Peters ansökan bifölls först ett år senare och efter ytterligare en skrivelse. Men vi ska inte gå händelserna i förväg.

Svenska armén, som nu för tredje gången bytt överbefälhavare¹⁾ — generallöjtnanten v Lantinghausen hade trätt till — stod kvar i kvarteren norr om Peene vid årsskiftet 1758—59. Inför ett väntat preussiskt anfall intog armén stridsgruppering ett par mil söder om Stralsund den 4—5 januari 1759. Regementet stod här några dygn i hög beredskap med hästarna sadlade. Sträng köld rådde, och Lorentz Peter skriver till landshövding Lagerfelt i Linköping: "Här är nu i några dagar en alldeles ovanlig kiöld, så att jag neperligen i Sverige känt den starkare."

Fienden drog sig emellertid tillbaka och Östgöta kavalleriregemente överskeppades, som Lorentz Peter skrev, "i brusande stormväder" änyo till Rügen. Regementsstaben grupperades ej långt från Drigge, så Lorentz Peter hade lätt att besöka Agatha Ulrika.

Även denna vinter nr 2 på Rügen var mycket kall. Harnesken kylde, maten var dålig och sjukligheten var stor bland ryttarna. Det var ont om foder och bland hästarna grasserade sjukdomar. Ersättningstjänsten från hemlandet fungerade dåligt. Från Norrköping levererades skjortor, som var för trånga och kortskurna. Stora partier nya kläder förstördes av vatten, som trängt in i packkistorna under transporten över havet. De soldater, som varit med i skärmytslingar med fienden, var missnöjda med de svenska hästarna, som ansågs för småvuxna, varför östgötaryttarna kommit i "underläge" gentemot preussarna med deras större hästar. De svenska värjorna hade dåligt rykte. De bröts av vid en kraftig parad eller stöt, påstods det.

När våren kom, utrymde preussarna Pommern precis som föregående år, och vid midsommartid lämnade svenskarna på nytt Rügen och marscherade söderut. Östgöta kavalleri besatte Prenzlau och man hade i

¹⁾ Överbefälhavarna växlade nästan årligen. Ingen kände sig motiverad att ta ansvar för en mera aktiv krigföring. Följande var s.k. "General en chef":

1757 Fältmarskalken M.A. v. Ungern-Sternberg
dec 1757 — juni 1758 Generallöjtnanten G.F. v. Rosen
juli 1758 — nov. 1758 Fältmarskalken G.D. Hamilton
dec 1758 — våren 1761 Generallöjtnanten J.A. v. Lantinghausen
sommaren 1761 — 1762 Fältmarskalken Augustin Ehrensvärd

samband med spaning och bevakning en del skärmytslingar med den preussiske generallöjtnanten Manteuffels husarer. I slutet av oktober var det så åter dags för återtåg till vinterkvarter norr om Peenefloden.

Så gick även krigsåret 1759 till ända. Östgötaryttarna hade vid några tillfällen fått möta fienden och visat tapperhet och ståndaktighet.

Den 11 november 1759 skrev Lorentz Peter en ny anhållan om ledighet, denna gång från Stralsund under en permissionsresa till Rügen. Han anhöll i skrivelsen om ledighet i 3—4 månader för hälsans vårdande och för "viktiga angelägenheter". Han tillfogade en aning gåtfullt "dessutom har nu sedermera åtskilliga förändringar tilldragit sig att min timeliga välfärd nu dependerar av min hemkomst". Han syftade säkerligen på att Agatha Ulrika väntade barn och att han önskade, att nedkomsten skulle ske i Sverige.

Lorentz Peter fick sitt efterlängtade tillstånd att resa hem, och den 9 december 1759 seglade han med Agatha Ulrika från Pommern. Vi kan bara hoppas, att överresan ej blev för besvärlig för henne. Det måste ha varit med stor spänning hon lämnade sitt Rügen för att börja ett nytt liv i främmande land.

Kriget fortsätter 1760—1762. Fred i Hamburg

Lorentz Peter behövde aldrig återvända till Pommern. Hans krigsdeltagande var slut.

Vi skall emellertid helt kort berätta om de sista krigsåren.

I början av 1760 utspelades strider kring Anklam, där svenskarna framgångsrikt försvarade redutterna vid Peenefloden. Detta försvar nämns som en av krigets vackraste svenska bedrifter.

Efter sedvanligt framträngande söderut mot Prenzlau under sommaren gick armén på hösten tillbaka till kvarter norr om Peene.

1761 skedde ånyo växling på överbefälhavarposten och fältmarskalken Augustin Ehrensvärd tillträdde som högste befälhavare.

En särskilt organiserad svensk "frikår" vann en seger över en överlägsen trupp preussiska husarer vid Rothemühl.

Peter III av Ryssland, som efterträtt kejsarinnan Elisabeth, slöt i maj 1762 fred med Fredrik II, varefter Sverige med vår drottning Lovisa Ulrikas (Fredrik II:s syster) förmedling slöt fred med Preussen den 22 maj i Hamburg. Övriga koalitionsstater slöt fred följande år. I stort sett blev utgången status quo för alla, men Preussen gick ur kriget med stärkt ställning som stormakt.

För Sveriges del var det ändamålslösa och impopulära kriget äntligen slut. Soldaterna längtade hem och hemfärden påskyndades på alla sätt. Många soldater medförde, liksom Lorentz Peter, tyska hustrur, och i flera soldattorp talades det tyska en lång tid efteråt.

8. LORENTZ PETERS SISTA ÅR PÅ STORA LUND

Vi kan föreställa oss, att glädjen stod högt i tak på St. Lund julen 1759, när Lorentz Peter var tillbaka och man kunde hälsa Agatha Ulrika välkommen.

Agatha Ulrika födde i mars 1760 sitt första barn, Lars Maximilian Bogislaw. De Platenska namnen gjorde därmed sitt intåg i slakten.

Lorentz Peters fyra permissionsmånader nalkades emellertid sitt slut. Han kände sig dock ej frisk nog för att återvända till "campagnerna" i Pommern och i ett läkarintyg av provinsialmedicus med.dr. Johan Otto Hagström intygades att han hade "tryck över bröstet, spänningar i underlivet, huvudvärk, rheumatism över nacken och skuldrorna, bröstet och armarna samt en plågsam gyllenåder."¹⁾ En Medevibrunnskur rekommenderades, annars fanns risk för "Infarctus viscerum". Med stöd av detta intyg anhöll Lorentz Peter ödmjukast hos "general en chef" i Pommern i ett brev den 25 mars 1760 om ytterligare 3—4 månaders permission. Denna beviljades och han behövde ej återvända till fältregementet.

I augusti samma år hölls bröllop för äldsta dottern Margareta, som gifte sig med häradshövdingen Gabriel Torpadius. Då om inte förr hade väl Agatha Ulrika sitt genombrott bland släkt och vänner som Lorentz Peters nya fru. Måhända bar hon samma hermelincape som på porträttet, som finns bevarat av henne.

Medevikuren tycks ha gjort avsedd nytta, för nu kom nya barn till världen, 1761 föddes Pontus, 1763 föddes Agatha Amalia, men året dessförinnan dog den lille Lars Maximilian Bogislaw.

Det bör nämnas, att Lorentz Peter den 3 augusti 1761 utnämndes till premiärmajor (bilaga 3) och tilldelades regementets majorsboställe ("majorsindelning").

Han bodde emellertid kvar på St. Lund.

Åren 1763 och 1764, när regementet återkommit från kriget, skötte Lorentz Peter åter "majorsexpeditionen".

Hans namn återfinns på regementsorder och regementsskrivelser från denna tid.

Den 17 september 1764 deltog Lorentz Peter i den mönstring, som förrättades med regementet på Malmen av generallöjtnanten von Hessenstein. I generalmönsterrullan för regementsstaben står, att Lorentz Peter uppvisade "fullt antal hästar, drängar, monderingar m.m. enligt staten".

I juli 1764 anhöll Lorentz Peter hos konungen om att bli överste och chef för Blå husarregementet efter dess tidigare regementschef greve Friedrich Ulric von Putbus. Denna ansökan bör föranleda några kommentarer. "Blå

¹⁾ Äldre benämning på åderbrock, särsk. hemoroider. Sv. Uppslagsbok, Malmö 1949.

husarerna" var ett regemente på Rügen, som hade sitt ursprung i en husarkår, uppsatt 1757. Regimentet flyttades 1772 till Sverige och blev så småningom Kronprinsens husarregemente i Malmö. Med största sannolikhet hade Lorentz Peter blivit bekant med detta regemente under sin vistelse på Rügen. Han ansåg att hans tidigare tjänstgöring borde meritera honom för tjänsten. Möjligen menade han också, att giftermålet med Agatha Ulrika var ett plus i sammanhanget (bilaga 4).

Emellertid lyssnade konung Adolf Fredrik inte på det örat. Däremot utnämnde konungen Lorentz Peter till kvartermästare i Livdrabantkåren. Som kvartermästare fick han överstelöjtnants rang.

Strax innan utnämningen till kvartermästare flyttade Lorentz Peter till gården Sättra, en mil nordöst om Ödeshög. Möjligen bodde han en tid, innan Sättra kunde tillträdas, på sin gård Wittagården i Järnstad. Det nyss nämnda brevet till konungen är nämligen avsänt från Järnstad.

Det kan vara av intresse att här ge några upplysningar om denna kår.

Livdrabantkåren var direkt underställd konungen, som formellt var dess chef. Kåren hade under 1700-talet efter Carl XII:s krig huvudsakligen ceremoniella uppgifter. I kåren ingick vid denna tid enligt avlösningsräkningen för tredje kvartalet 1766 en kaptenlöjtnant (generalmajors rang) som chef, två löjtnanter, en adjutant och en kvartermästare samt åtta korpraler, nio vicekorpraler och 127 livdrabanter. Som kvartermästare hade Lorentz Peter en kvartalslön av 250 daler silvermynt. Som jämförelse kan nämnas att chefens kvartalslön var 600, korpralens 200 och livdrabantens 48 daler silvermynt. Eftersom Lorentz Peter i regel inte själv kunde hämta sin lön, lät han kårens kommissarie Lundeberg kvittera lönen, som sedan med något bud tillställdes honom. Det kunde också hända, såsom beträffande tredje kvartalets lön 1766, att mågen¹⁾ Henric von Sivers kvitterade ut lönen för svärfars räkning.

Lorentz Peters kvartalslön motsvarade en dagslön av 2 daler silvermynt (smt) och 24 öre²⁾. Som jämförelse kan nämnas att chefens för Livdrabantkåren dagslön var 6 daler smt och 21 öre och chefens för det dåtida Antikvitetsarkivet (ungefär nuvarande Riksantikvarieämbetet) dagslön var 3 daler smt och 10 öre. Det kan också vara intressant att veta, att en dagsverkare i Stockholm vid denna tid kunde tjäna ca 1 daler smt om dagen.

Lorentz Peters lön var alltså — liksom andra statstjänstemäns lön denna tid — ej särskilt stor. Sannolikt tillkom dock en del andra förmåner.

¹⁾ Se sid 38.

²⁾ En daler smt var lika med 32 öre

9. RIKSDAGSMANNEN

Enligt 1720 års Riddarhusordning och 1723 års Riksdagsordning skulle en representant för varje ätt, som var introducerad på Riddarhuset, delta i riksdagen. Representanten skulle ha fyllt 24 år.

"Huvudmannabegreppet" tycks inte ha blivit godtaget förrän 1747. Om huvudmannen inte kunde närvara skulle näste man i tur representera släkten. Om ingen från ätten kunde närvara kunde en "fullmäktig" förordnas. Många huvudmän var närvarande endast under en del av riksdagen, t.ex. i början vid valen till deputationerna. Därför kunde under en och samma riksdag flera olika "fullmäktige" förordnas. Köp och försäljning av fullmakter blev en vanlig företeelse under 1700-talet. En fullmakt vid 1760 års riksdag kostade till exempel 1500 daler.

Plikten att delta i riksdagen var så stor, att den "tog över" deltagande i krig. Så skedde t.ex. under Pommerska kriget. Denna fråga blev livligt debatterad vid riksdagen 1760—62.

För adelsmän från landsorten kunde deltagandet i riksdagarna bli ruinerande.

Vid ankomsten skedde anteckning hos riddarhussekreteraren, som anvisade plats på bänkarna efter ättens nummer. Vidare erhöles pollett, som skulle visas vid ingången.

Ärenden förbereddes av "deputationer". Onsdagen var plenidag. Votering skedde med slutna sedlar, som avlämnades efter upprop enligt matrikeln.

Lorentz Peter tycks inte ha varit en alltför flitig riksdagsbesökare. Ej heller syns han ha lämnat fullmakter. En genomgång av riddarhusprotokollen från riksdagarna visar följande.

1720 års riksdag. Lantmarskalk var greve Arvid Horn. Vid riksdagen valdes Fredrik I till konung. Ätten Reuterswärd representerades av herr Wattrang.

1726—1746 års riksdagar (sju st). Ätten Reuterswärd syns ej ha varit representerad.

1751 års riksdag Lantmarskalk var greve Henning Adolf Gyllenborg (hattpartiet). Lorentz Peter deltog för första gången. Han invaldes i deputationen, som skulle uppvakta konungen och drottningen.

Adolf Fredriks kröning ägde rum (mähända utdelades därvid det porträtt av konungen, som fanns i Lorentz Peters hem).

1755—56 års riksdag. Lantmarskalk var Greve Fredrik Axel von Fersen (hattpartiet). Riksdagen var ovanligt talrikt besökt. Lorentz Peter deltog tillsammans med över 1000 andra adelsmän. Han invaldes i deputationen,

som skulle informera konungen om lantmarskalksualet. "Hovpartiets" revolutionsförsök 1756 misslyckades och dess ledare avrättades.

1760—62 års riksdag. Lantmarskalk var greve Fredrik Axel von Fersen (hattpartiet). Man diskuterade Pommerska kriget och om adliga officerars permission från armén för att delta i riksdagen.

Enligt Östgötas kavalleriregementes historia deltog Lorentz Peter. Ett studium av riddarhusprotokollen ger dock ej belägg för detta. Han nämns ej som deltagare i någon deputation, ej heller bland undertecknarna av riksdagsbeslutet. Enligt V. Tollstads "communionslängd" gick Lorentz Peter regelbundet till nattvarden 1760, 1761 och 1762, vilket visar att han i varje fall ej under någon längre period varit borta från St. Lund. Han kan naturligtvis ha rest upp till Stockholm och deltagit i riksdagen en kortare tid utan att denna närvaro återspeglas i protokollen.

1765-66 års riksdag. Lorentz Peter deltog ej.

Lorentz Peter tillhörde sedan hösten 1764 Livdrabantkåren. I samband med ev. tjänstgöring vid kåren i Stockholm under åren 1765—66 kan Lorentz Peter ha haft tillfälle att närvara vid någon del av riksdagen utan att detta föranlett någon anteckning i riddarhusprotokollet.

10. ÅREN PÅ SÄTTRA

Sättra säteri ligger som nämnts en mil nordöst om Ödeshög. Trakten var välkänd för Lorentz Peter, eftersom socknen låg inom Vadstena kompanis område.

Lorentz Peter köpte Sättra av friherrinnan Horn¹⁾ 1763, som i sin tur köpt gården några år tidigare av auditören Snoilsky.

Gården hade i 100 års tid tillhört släkten Snoilsky. I ägarlängden återfinns även andra kända namn såsom Grijs, Bielke och Rosenacker.

Den nuvarande huvudbyggnaden är relativt ny, men uppförd på den gamla grunden. Av gårdshuset är bl.a. magasinet sannolikt kvar sedan 1700-talet. Sättra ligger mycket vackert i övergången mellan ett småbrutet landskap och skogsbygden söder därom. En bäck uppifrån skogssjöarna rinner idylliskt förbi gården. Nära intill ligger de natursköna "Sättra ängar", en vacker hagmark med ekar och sällsynta orkidéer och därför numera fridlyst.

Agatha och Lorentz Peter flyttade sannolikt in på Sättra på sensommaren 1764. Det framgår av bouppteckningen efter Lorentz Peter några år senare, att familjen nu fått ett betydligt rymligare hem än tidigare. Förutom ett antal sovrum fanns flera sällskapsrum och ett särskilt skolrum, där informatorn Zetterberg undervisade.

¹⁾ Köpet nämns i bouppteckningen 1768 efter Lorentz Peter. Säljare är änkan Magdalena Horn af Rantzien (1713—1770), tidigare gift med överstelöjtnanten C.E. Rosenacker (1698—1753).

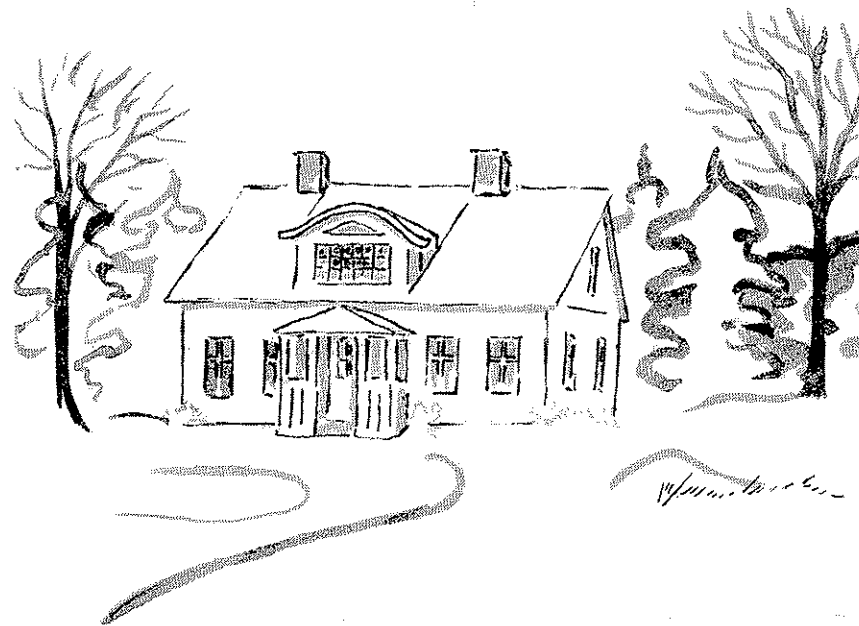

Bild 9. Sättra (efter fotografi 1987).

Det kan vara av intresse att nämna, att bland inventarierna fanns följande familjeporätt, nämligen av majoren Anders Reuterswärd, majorskan Catharina Beata Bagge-Reuterswärd, översten Lorentz Peter Reuterswärd, överstinnan Agatha v. Platen-Reuterswärd samt korpralen Anders Johan Reuterswärd. Vidare fanns nedanstående vapen m.m. i "Öfverstens kammare":

ett par pistoler med "Starbus-låsar",¹⁾
ett kyller,
en värja med försilvrat fäste och rött lädergehäng,
en värja med mässingsfäste och
en hirschfångare med grönt gehäng.

Sättra gav troligen en lägre avkastning än vad St. Lund hade gjort, ty dels var Sättras åkerareal sannolikt något mindre, dels var jorden så nära skogsbygden säkerligen ej lika bördig som ute på slätten, där St. Lund låg. Detta tycks också bekräftas av det uttalande, som boutredningsmännen²⁾

¹⁾ Därmed avses ett flintlås, konstruerat av Pieter Starbus (1648—1718), en smed som inkallats från Amsterdams för att lära svenska faktorismeder att göra flintlås.

²⁾ Bouppteckningen efter Lorentz Peter.

gjorde 1768:”. . . att gårdens avkastning på intet sätt finnes svarande emot den dryga köpesumma, hwarföre herr öfversten och riddaren ägendomen inköpt.”

I augusti 1765 nedkom Agatha Ulrika med sitt tredje barn, dottern Louise Christina Henrietta. Till dopet var ett stort antal släktingar och vänner inbjudna. Fadbrarnas antal var minst ett 10-tal. Den lilla flickan levde dock ej länge. Enligt kyrkboken dog hon ”12 veckor gammal av barna-krämpor”.

På nyåret 1766 var det dags för bröllop igen. Nu var det Hedvig Christina, som gifte sig med Henrik von Sivers. Brudgummen var notarie i slottskansliet i Stockholm och blev så småningom polismästare och underståthållare i Stockholm. Han adlades 1786 med namnet Liljensparre, vars vapen i sin vänstra hälft upptar makans vapen, som brukligt var.

Uppgifterna som kvartermästare vid Livdrabantkåren var sannolikt ej alltför betungande, varför Lorentz Peter fick tid att ägna sig åt familjen, gården och socknen. Han fortsatte att ”dricka brunn” men nu i en källa på Häggstads marker i Heda församling i närheten av Sättra. Källan har numera råkat i glömska, men på 1700- och 1800-talen var den populär.

En brunnsvisa från 1767 finns bevarad, varifrån följande strofer har hämtats.

”Vivat, överst’ Reuterswärd
med sin fru Agatha,
som är honom endast värd.
Begge falskhet hata.
Gammal redlighet och dygd
kring Ert hus skall rotas
Odygds-anden från vår bygd
utaf Er skall motas.

— — —
Leve vår Torpadius
med sin söta gumma!
Som gör med sitt dygdeljus
oväns munnar stumma.
Himlen låte, som en dröm,
deras sorg försvinna.
Och som denna källas ström
långt i havet rinna.
— — —”

Bild 10. Äldsta dottern Margareta Elisabet, gift Torpadius.

”Torpadius söta gumma” syftar på Lorentz Peters dotter Margareta Elisabet. Visförfattaren anspelar med orden ”himlen låte. . . deras sorg försvinna” på brodern Anders Johans tragiska bortgång, då han vådasköts till döds.

Lorentz Peter deltog ivrigt i Röks församlings angelägenheter. Enligt sockenstämmoprotokoll (maj 1767) föreslog han t.ex., att den trånga kyrkan skulle utvidgas. Han lovade också att låta en sakkunnig göra upp ett kostnadsförslag. Därav blev emellertid ingenting, eftersom förslagsställaren blev sjuk och avled året därpå. Församlingen fullföljde aldrig förslaget. I stället revs den gamla kyrkan 1843 och fick ge plats för en ny. Nu har vi emellertid gått händelserna litet i förväg. Tillbaka till 1766. Lorentz Peter hade inte gett upp tankarna på att sluta sin militärtjänst i

en högre beställning. Därför ansökte han i skrivelse den 14 september 1766 hos sin "Stormäktigste Allernådigste Konung" om att få transport till en ledigbliven överstelöjtnantsbeställning vid Bohusläns dragonregemente. Lorentz Peter fick emellertid inte heller denna beställning. Däremot kom ett halvår senare avskedsbrevet. Det var undertecknat av Konung Adolf Fredrik "i Rådskammaren den 11 Martii 1767". I brevet meddelades, att pension skulle utgå, så fort "något pensionsrum för honom ledigt bliver." Brevet avslutades med orden: ". . . vilja Vi jämväl i avseende på thess långliga och trogna tienster samt städse ådalagda välförhållande i nåder hugna honom med överstes namn och heder."

Därmed fick Lorentz Peter från högsta ort ett erkännande för sin militära gärning. Tyvärr fick han inte glädjas åt den högre rangen någon längre tid.

Redan året därpå gick han bort. I Röks kyrkobok står: "Anno 1768 den 27. januari dödde och 5. Martii begrafd i Röks kyrka högvälborne herr översten och riddaren av Kungl Svärdsorden Pehr Reutersvärd 60 år gl af invertes slag. Gud tröste och med sin heliga nåd uppehålla dess sorgbundna änkefru och efterlämnade kära barn."

Litet senare står i samma bok, att "dess lik blev sedan fört till Ödeshög kyrka".

Enligt de efterforskningar, som chefsrevisorn Erik Reutersvärd gjort, har Lorentz Peter emellertid ingen grav där vare sig i kyrkan eller på kyrkogården. Eriks förmodan att Lorentz Peters kista i stället förts till St. Åby kyrka verkar trolig. I den sistnämnda kyrkan ligger nämligen i en gravkammare under altaret prosten Bagge och hans närmaste. Där vilar också Lorentz Peters första fru.

Närmast sörjande var änkan Agatha Ulrika, 44 år, barnen i Lorentz Peters första gifte:

Margareta Elisabet Torpadius med make Gabriel,

Hedvig Christina von Sivers med make Henrik,

Ulrika Juliana,

Catharina Beata,

Adam Ulrik, nybliven livdrabant,

Per Emanuel, nybliven korpral vid Östgöta kavalleriregemente,

Anders Fredrik,

samt barnen i 2. giftet:

Pontus och

Agata Amalia

Följande släktingar får också räknas till de nära sörjande:

halvsystern Anna Beata Reutercrona; hon var nu 80 år och bodde på

Lyckås i Östergötland hos sin son Erik Reutercrona,

halvbrodern Johan Gustaf Edelfelt, bergmästare i Norberg, g.m. Lo-

visa Ulrika v. Feilitzen.

11. SLUTORD

Vi har nu följt Lorentz Peters levnad från hans födelse på Distorp i januari 1708 till hans död på Sättra i januari 1768.

Han blev endast 60 år gammal. De krämpor, som han anförde som skäl för permission hem till Sverige under det Pommerska kriget, visade sig ha varit ett nog så allvarligt förebud.

Lorentz Peter var en duglig officer. Genom sin goda skötsel av "majors-expeditionen" under en lång följd av år vann han sina chefers förtroende. Han torde också ha varit en avhållen chef för Vadstena kompani. Pommerska kriget gav honom knappast tillfälle att pröva sina krafter och sin förmåga som militär ledare i strid. Som jämförelse kan nämnas att hans far Anders Hof-Reutersvärd kämpat i första linjen i fyra drabbningar. Lorentz Peter var liksom sin far en god lanthushållare och intresserad av att delta i socknens och församlingens liv.

Han var säkerligen också en god make och fader.

Hans många goda personliga egenskaper värderades, som vi vet, mycket av hans svärfader prosten Bagge.

Agatha Ulrika var en ung änka, men hon gifte inte om sig. Hon och barnen sålde Sättra ganska snart efter bouppteckningen, varefter Agatha sannolikt bodde hos styvdottern Margareta Torpadius de närmaste åren. När Ulrika Juliana 1776 gifte sig med kaptenen Ernst Fredrik Sjösteen, erbjöds Agatha ett hem hos dem på deras gård Mjölsefall i Kisa socken. Där bodde Agatha till sin död 1807. Hon var då nära 84 år och hade fått leva ett långt liv.

I hennes barndomshem hade pappan varit gift två gånger och i båda äktenskapen blev det många barn. Själv tillhörde hon barnkullen i det andra äktenskapet. Hon hade sålunda växt upp i en talrik syskonskara och på det viset fått lära sig att ta hänsyn till andra. Man kan säga att hon var väl förberedd för de problem, som kunde uppstå i hennes eget äktenskap. Hon var säkerligen ett gott stöd för sin make och kunde ge honom uppmuntran, när hans krämpor blev för svåra och trösta honom, när han inte fick den befordran, som han hoppats på.

Med klokhet, takt och kärlek syns hon ha mött barnen i 1:a giftet och därmed vunnit deras förtroende. Ett exempel på barnens i 1. giftet tillgivenhet är styvdottern Ulrika Juliana Sjösteens beredvillighet att ta hand om henne under hennes långa änketid.

Agatha Ulrika tycks aldrig ha återvänt till Rügen för att besöka syskon och släktingar. En anledning är naturligtvis att en resa till Pommern var ett stort och dyrbart företag på den tiden. Ett annat skäl till att hon inte var lockad att resa dit kan vara, att Drigge såldes av syskonen efter hennes fars död 1759 och att det gamla barndomshemmet alltså var upplöst.

Därmed är berättelsen om Lorentz Peters liv avslutad. Stamfadern var västgöte liksom tidigare generationer. Med Lorentz Peter fördes släkten över till Östergötland, och där förblev den under ett par århundraden fram till 1900-talet. I våra dagar återfinns släktmedlemmarna spridda över hela landet med en koncentration till Stockholmsområdet.

Flera i släkten bor idag utomlands i Europa, Amerika och Australien.

För läsaren kan det vara av intresse att känna till Lorentz Peters barns fortsatta öden.

Margareta Elisabet Torpadius make gick bort 1786 på Åby och hon avled 1802 i Norrköping.

Hedvig Christina Liljensparre dog 1801 i Stockholm. Hennes man gifte sedan om sig med Hedvigs systerdotter Catharina Charlotta Sjösteen (se nedan).

Henrik Liljensparre var polismästare i Stockholm under Gustaf III:s tid och ledde skickligt utredningen efter kungamordet. Den som vill veta mer om denna händelse rekommenderas att läsa Alf Henrikssons bok 1986 "Ekot av ett skott". Han avled 1814 i Stockholm.

Ulrika Juliana gifte sig — som redan berättats — 1776 med kaptenen Ernst Fredrik Sjösteen. De bodde på gården Mjölsefall i Kisa sn, där hon dog 1813 och han 1828.

Catharina Beata dog ogift 1804 på Klevsfall i Kisa sn.

Adam Ulrik tjänstgjorde först vid Östgöta kavalleriregemente, sedan som livdrabant och slutligen vid Östgöta infanteriregemente, där han tog avsked som kapten 1785. Han var gift med Christina Vilhelmina Gyllenhök och dog på sin gård Ekäng i Asby sn 1817. Hon avled 1837 på Öringe i Marbäcks sn.

Adam Ulrik inleder släktgren 1.

Per Emanuel tjänstgjorde först vid Östgöta kavalleriregemente, sedan vid Västerbottens och Upplands regementen och slutligen vid Sprengtportska regementet, där han tog avsked som kapten 1786. Han var gift med Hedvig Sofia Qvast. Han dog på sin gård Björnskog i Hultsjö sn 1807 och hon avled 1852.

Per Emanuel inleder släktgren 2.

Anders Fredrik tjänstgjorde till en början vid olika kavalleriregementen, varefter han fortsatte sin militärtjänst vid Royal Suedois i Frankrike åren 1783—91. Han övergick sedan i diplomattjänst. Härunder var han bl.a. adjutant till Axel v. Fersen d.y. under dennes Brysseltid och var med vid Fersens besök i februari 1792 hos den fångna kungafamiljen i Paris. Med.dr. Lennart Norrlin har i sin intressanta skrift 1953 "Anders Fredrik Reutersvärd" skildrat den dramatiska resan till och från Paris. Anders Fredrik var chargé d'affaires i Wien 1803—05 och därefter fanjunkare i Livdrabantkåren. Han blev överste i armén och tog avsked 1814. Han gifte

Bild 11. Sonen Anders Fredrik, överste, Axel von Fersens d.y. adjutant.

sig året därpå med Johanna Maria Hofving. Äktenskapet blev barnlöst. Han dog på sin gård Rosenholm i Lannaskede sn 1828 och hon avled 1844.

Pontus började vid Östgöta kavalleriregemente och övergick sedan till Bohusläns dragoner, där han fick överstes avsked 1812.

Han deltog i fälttågen i Finland 1789—90, i Pommern 1806—07 samt i Norge 1808—09 och erhöll "Guldmedalj för tapperhet i fält".

Han var gift med Christina Eleonora Vult v. Steijern och dog på sin gård Rimstad i Skeppsås sn 1823. Hon avled i Vadstena 1834.

Pontus inleder släktgren 3.

Agata Amalia dog ogift i Vadstena 1805.

Bilaga 1.

Överstelöjtnant F.U. Wrangels underdåniga anhållan den 15 sept. 1757 om anstånd för Lorentz Peter med resan till Pommern.

Underdånigst memorial.

Majorn wid eders kongl: maijsts östgiöte cavallerie och riddarn af kungl: swerds orden, wälborne herr Pär Reutersverd, har hos mig anhållit, att eders kongl; maijst: i underdånighet föredraga, huruledes han, som nu står i begrep att i dessa dagar med commenderingen afgå till Pommern, warit så olyckelig, att d: 14 denna månad, effter några få dagars häfttig sjukdom, mist sin kiära hustru, hwarigenom han blifwit försatt i det bedröfwelige tillståndet, att han sin och siu st: moderlösa och omyndiga barn, aldeles

till deras timeliga wälfärd ruinerade, om han strax skall marchera, och derest icke eders kongl: maijst: wille af kongl: nåd och medömkan förinna honom tillstånd att få blifwa hemma till först i wår, då öppet watn blifwer då han ofördröjel: täncker sig wid commenderingen inställa.

Detta öma tillfälle har jag ej kunnat undgå hos eders kongl: maijst: i underdånighet anmähla, bönfallandes jag äfwen på herr majorns wägnar om eders kongl: maijsts nådigste bifall dertill.

Friedr: Ulr: Wrangel

Kongs Norrby d: 15 septemb: 1757.

Författarens kommentar.

Wrangel var tjänstförrättande regementschef i ordinarie chefens generalmajor A. Horn frånvaro från regementet.

Brevet har avsänts från Kongs Norrby, nuvarande Kungs Norrby, som ligger 15 km nord-nordöst om Motala vid Motala ström och som var överstelöjtnantsboställe vid regementet.

Bilaga 2.

Lorentz Peters skrivelse den 7 nov 1758 från Pasewalk till regementschefen generalmajor A. Horn om ledighet.

Ödmiukaste memorial.

Att de ömaste och mest rörande öden, upväcker oro, sårgfällighet och bekymmer, der om är min lefnad, på ett års tid med förfarenhet öfvertygad. Naturlig bögd för tjenst, en lika nijt för embetzplichter, har oansedt, icke lemnat min omtanke råderum, att fatta tyngden af sådana omstendigheter. Men som utdräckt gör swärigheter oboteliga, så ser iag mig föranlåten så till min helsas som mina angelägenheter högstnödiga bewakande, att hoss högwälborne her grefwen generalen och commendeuren ödmiukast suplicera om sex månaders permission till Swerige.

Inför h:r grefwen generalen och commendeuren få bijfoga min begeran, med skiähl af saknad och lidande, är mig redan en stor lättning, emedan dess ädla tänkesätt om dem kan wärdigast uhrskillia.

Kårt efter sedan iag förledit år blef commenderad eller några dagar för min afresa, måste iag genom döden sakna en wärd och kier hustru, denna kienbara förlusten, under åskådande af 7 omyndiga barn war mig nog beweklig, att hoss hans kongl: maijst: i underdånighet söka någon delation i mitt commando, men som dess höga slut stadna allenast wid några dagars frijhet, hwilken nepligast war tillreckelige, att bereda ett beqwämligt sätt för mig, till skilsmessa och affärd från wärnlösa barns anrop och tårar. Så

måste iag under ett fördubblat sårgbundit bekymmer, lemna uti ett willrådigt tjenstefolks godtyckio, barn, egendom, och alt mitt lilla wäl.

Med denna lott ankom iag förledit år, med regementet, och har alt sedan bijwistadt campagnen, med temmel: god helsa. Men för kort sedan hände mig den olyckan, at hesten med mig stupade, hwaraf iag i wänstra sidan blev något skadd, det iag dock förmodade wara utan någon betydelse, men sedermera der af måste ehfrara swårare kenning, hwilket af närlagde regementzfältskerarens attest¹⁾ höggunstigast kan intygas.

Iag wågar fördenskuuld hemstella dessa mina ömma omstendigheter, uti h:r grefwen generalen och commendeurens milda ompröfwande, och bidar med fulkomligaste wördnad ett slut, som endast kan förekomma min undergång.

Min sysla wid regimentet kan genom min frånvaro intet lida, emedan den så wäl permitterade ryttmestaren baron Sparre, som förmodeligen tillfrisknadt, ryttmestarne Lagerfelt och Holst, wid påfordran lærer skynda med sin återkomst.

Lägrat wid Paswalk den 7 nov: 1758.

Pär Reutersverd

Författarens kommentar.

I Östgöta kavalleriregementes historia berättas, att vid detta tillfälle (nov. 1758) var ryttmästare Sparre på grund av sjukdom permitterad till Sverige och ryttmästarna Holst och Lagerfelt var sjuka i Pommern.

¹⁾ Ej här.

Bilaga 3.

Överste P.H. De la Gardies underdåniga befordringsförslag den 22 juli 1761 rörande bl.a. Lorentz Peter.

Underdånigste memorial

Dermedelst at eders kongl: maijt: i nåder tillagt öfwersten i armeen och ridaren af eders kongl: maijt:s swerdsorden, friherre Gustaf Adolph Horn öfwerste lieutenants beställ- och indelningen wid eders kongl: maijt:s mig nådigst anförtrodde regimente, är den af bemälte öfwerste lieutenant tilföre innehafde majors beställ- och indelning wid ofwanberörde regimente worden ledig. Och som til återbesättande af samma beställning genast underdånigst förslag afgifwas bör. Så har jag ej undgå kunnat at detsam-

ma nu til uprättande företaga hwarwid och sedan eders kongl: maijt:s nådigste förordning af år 1756 blifwit mig til nogaste efterrättelse, jag funnit mig föranlåten, at til berörda majors beställ-och indelning hos eder kongl: maijt: i underdånighet föreslå och anmäla secund majoren i regimentet och riddaren Pehr Reutersverd genom långlig tjenstetid, sedan 1724 och derunder biwistade flere campagner, dels i Skåne dels ock på tysk bottn, har bemålte major, ei mindre banat sig vägen til dess 1757 erhållne befordran til secund major än giordt sig til framdeles åtancka i underdånighet förtient, hwarföre jag ock densamma dristar at för honom wid detta tillfälle, så mycket mera i underdånighet utbedia.

Författarens kommentar.

Befordringsförslaget upptog även förslag till "successioner" efter Reuterswärd. Dessa förslag har här utelämnats. Enligt en påskrift på handlingen behandlades förslaget i "Rådskammaren den 3 augusti 1761, varefter fullmakt utfärdades".

Bilaga 4.

Lorentz Peters underdåniga ansökan den 17 juli 1764 om att bli chef för "Blå husarerna".

Stormäktigste allernådigste konung.

Sedan öfwerste beställningen wid blå husare regementet effter i listiden h:r grefwe Friedrich Ulric von Putbus blifwit ledig, understår hos eders kongl: maijt: underdånigst jag anmäla, det eders kongl: maijt: wid samma beställnings bortgifwande täcktes låta mig i nådigste åtancka komma, på det sätt, och med de wilckor som i nåder pröfwat derwid iagttagas och följas böra.

Denna min underdånigste ansökning grundar sig på närlagde förteckning öfwer mine meriter hwaraf eders kongl: maijt: lär allernådigst finna, at ehuru h:r baron Hans Gustav Mörner med några flere fram för mig til öfwerste lieutenanten blifwit befordrade, äro de likwist både til tjenste år och majors charge yngre än jag, ty änskiönt h:r baron Hans Gustaf Mörner blifwit major på en ok samma dag med mig, war jag dock ett år äldre rytmästare än han. I anseende hwartil, ok i förmågo af 3:die § 1756 års tjenste betänkande, jag aller underdånigst bönfaller, i fall de til denne ledigheten sig i underdånighet anmäla, at fram för dem ok flere, som wärkeligen äro yngre än jag, må i nåder få åtniuta befordran til godo, och sålunda med denne öfwerste beställningen allernådigst hugnad blifwa.

Med diupaste underdånighet, räknar för sällhet til dödztunden at framhärda.

Stormäktigste allernådigste konungs, eders kongl: maijt:ts allerunderdånigste och troplicktigste tienare och undersåte.

Pär Reutersverd

Författarens kommentar.

Enligt 1720 års Regeringsform skulle "skicklighet, erfarenhet och förtjänst" vara enda grund för befordran. Emellertid förekom under 1700-talet ofta tvister om befordran och om den rätta tolkningen av dessa befodringsgrunder.

I den kungl. förordningen den 23 nov. 1756 (det s.k. "Tjänstebetänkandet") fastställdes därför riksdagen "— — — att han bör anses skicklig, där det ej kan bevisas att han är oskicklig". Därmed blev "ancienniteten" i praktiken mycket avgörande för befordran.

Lorentz Peters argumentering följer denna linje. Till chef för de "Blå husarerna" utnämndes den 31 juli 1764 en av hans medtävlare, dock ej den av honom nämnde utan överstelöjtnanten baron Hampus Stellan Mörner.

Denne avancerade så småningom till general av kavalleriet.

Ann. I skrivelsen nämnd meritförteckning har ej tagits med här.

KÄLLHÄNVISNINGAR

I stället för s.k. "notapparat" anges under denna rubrik de källor, som använts i de olika avsnitten.

Källornas fullständiga namn m.m. framgår av källförteckningen.

Lorentz Peter förkortas L P. Riksarkivet förkortas RA, Krigsarkivet KA.

1. Personuppgifter är hämtade ur Ättartavlorna.
2. Uppgifter om familjen Prytz har hämtats bl.a. ur en stamtavla över släkten i Linköpings stiftsbibliotek.
Data rörande familjen de Palma har tagits ur kammarrådet Gösta Reuterswärds anteckningar.
Greta Sofia Prytz' födelse- och dödsår anges varken i Ättartavlorna eller i Prytz' släkttavla i Linköpings stiftsarkiv.
Studium av Rystads kyrkböcker visar dock följande:
Peter Prytz' dotter Christina dog 1666 (döds- och begravningslängd, C:1 sid 172). Vidare föddes "den 24 september 1668 Wälborne Peter Prytz' barn en doter vid namn. . ." (födelse- och doplängd, C:1 sid 79). Namnet anges ej men säkerligen avses här Greta Sofia, ty Peter Prytz hade endast dessa två barn.
I kyrkboken för 1731 står: "Fru Majorskan på Distorp, Wälborna Fru . . . Prytz avsomnade d. 1 Maj och med stor heder begrafns den 9 nästföljande samma månad, åldren war 63 år" (dödslängden, C:3 sid 381).
Det kan alltså anses klarlagt, att Greta Sofia Prytz föddes på Distorp 1668 och dog där 1731.
3. Se skriften "En Västgöta Ryttare." Jordeboken har gett upplysningar om Ljunghemsgårdarna.

4.
Persondata har hämtats ur "Ättartavlorna" och generalmönsterrullor.
Övriga uppgifter har tagits från "Östgöta kav reg historia." L P meritförteckning (se avsnitt 8) upptar kommenderingarna 1743 till Stockholm och Skåne.
5.
Kammarrådet Gösta Reuterswärds anteckningar ligger till grund för avsnittet om Baggesläkten.
6.
Till grund har legat Östgöta kav reg historia.
Hemmet på St. Lund har rekonstruerats på grundval av bouppteckningen efter C B Bagge.
Uppgifter om familjehändelser och kyrkbesök har hämtats ur kyrkböcker från V Tollstad.
Brevet till reg pastorn finns i stiftsbiblioteket i Linköping. Övl Wrangels brev finns i RA.
7.
Uppgifter om kriget har hämtats ur uppslagsböcker och Östgöta kav reg historia.
L P brev från Pommern finns i KA.
Uppgifterna om v. Platen har hämtats ur boken om släkten v. Platen. Drigges läge har hittats på en fortifikationsritning från 1800-talets början på KA.
8.
Ansökan om att bli chef för "Blå husarerna" finns i RA.
Meritförteckning ingår i skrivelsen.
Uppgifter om livdrabantkåren har erhållits vid intervju med Jan von Kownow och vid studium av avlöningshandlingar i livdrabantkårens arkiv.
Uppgifter om penningvärde, löner m.m. har lämnats av professor Brita Malmer.
9.
"Sveriges Riddarhus" av Hallendorff och "Sveriges Riddarhus och Adels" riksdagsprotokoll är källor till detta avsnitt.
10.
I "Östergötland" av Ridderstad återges ägarlängden för gården m.m.
I en artikel i Östgöta Correspondenten 1971 berättas om Häggesta brunn.
Ansökan om att bli överstelöjtnant liksom avskedshandlingen finns i RA.
Kyrkböcker i Rök har gett upplysningar om barndop och om L P död.
Bouppteckningen efter L P finns i Göta Hovrätt.
11.
Personuppgifter har hämtats ur Ättartavlorna.

KÄLLFÖRTECKNING

(Lorentz Peter förkortas L P)

Otryckta källor

- Göta Hovrätts arkiv
Adelsbouppteckningar efter Catharina Beata Bagge, död den 14 sept. 1757 (nr 27) och översten Pär Reuterswerd, död den 27 jan. 1768 (nr 5).
"Fastebrev" rörande frälsehemmanet Viprödsles i Ulrika socken försäljning, dels den 18 maj 1725, dels den 2 mars 1753.
- Kammarkollegium
Biographica, pärm 8:
Skrivelse från L P i Pasewalk i Pommern den 7 nov 1758;
Skrivelse från L P i Stralsund den 11 nov 1759;
Skrivelse från L P på St. Lund den 25 mars 1760.
Generalmönsterrullor för Östgöta kav reg 1744, 1753, 1759, 1760, 1764.
Livdrabantkårens arkiv, kassa- och avlöningsräkningar för 1766.
Östgöta kav reg (Andra livgrenadiärreg), orderjournaler 1750—64.
Kyrkböcker (ministerialböcker), *sockenstämmoprotokoll* för församlingarna: Kisa, Rystad, Rök, St. Åby, V. Ny, V. Tollstad, Ödeshög aktuella år tiden 1660—1810.
- Landsarkivet i Vadstena
Administrativa handlingar för armén, brev och handlingar, Östgöta kav reg 1752—1762: överstel. F.U. Wrangels skrivelse den 15 sept. 1757 om anstånd med L P resa till Pommern; överste De la Gardies befordringsförslag till major för L P den 22 juli 1761.
Militära ansökningar och meritförteckningar: L P ansökan den 17 juli 1764 om att bli chef för "Blå husarerna";
L P ansökan den 14 sept. 1766 om att bli överstel. vid Bohusläns dragoner.
Jordeboken, Östergötlands län: Åkerbo hd, Rystad sn, angående säteriet Distorp: 1715, 1730, 1735, 1740, 1770, 1775;
- Riksarkivet

- Stiftsbiblioteket
i Linköping
- Lysings hd, Rök sn, angående säteriet Sättra:
1770, 1775.
Riksregistraturet: Kungl brev den 11 mars
1767, vari L P beviljas avsked.
Brev och handlingar, Östgöta kav reg:
Brev från prosten Fredrik Bagge till L P den
23 aug. 1761;
Brev från L P till regementspastorn den 1 juli
1757.
Släkttavla över familjen Prytz.
Östgöta Correspondentens veckobilaga den 6
febr. 1971 med "Brunnsvisa från Heda", för-
fattad av Gunnar Rörby.
Reuterswärd, Erik, chefsrevisor: "En Reuter-
swärds Baedeker", stencil, 1975 och 1976;
Reuterswärd, Gösta F P, kammarråd: "Ätt-
lingar till majoren Anders Hof-Reuterswärd
och hans två fruar", stencil 1979;
Samme författare: "Anteckningar om Mar-
strandssläkten Bagge" resp. "Anna de Palma
och hennes släkt", stenciler, 1984.
(Källa rörande de Palma-släkten har bl.a.
varit Johan Axel Almquists "Frälsegods i Sve-
rige under storhetstiden").
- Enskilda personer

Tryckta källor

- Elgenstierna, Gustaf Svenska Adels Ättartavlor, Stockholm 1931;
Hallendorff, Carl Sveriges Riddarhus, Stockholm 1926;
Norrlin, Lennart Biografisk studie över Anders Fredrik Reu-
terswärd, Karlskrona 1953;
v. Platen, Hubert Geschichte der von der Insel Rügen stammen-
den Familie v. Platen, tryckort okänd, 1907;
- Reuterswärd, Carl A.E. En Västgöta Ryttare, Katrineholm 1984;
Ridderstad, Anton Östergötland, Del 1—2, 3, Stockholm 1920;
Stenhammar, Waldemar Östgöta kavalleriregemente under Frihetstiden
och Gustaf III regering, (1721—1791) Linkö-
ping 1926;
- Sveriges Ridderskap
och adel Riksdagsprotokoll;
Westerlund, Johan Axel Linköpings stifts Herdaminnen, Linköping,
och Setterdahl m.fl. flera delar, 1915—1933

Upplysningar

har erhållits av nedanstående personer, som varmt tackas:

- Gustafson, Stina, fru rörande uppgifter i Rystads, Röks m.fl.
Skänninge kyrkböcker (fru G har bl.a. funnit Greta Sofia
Prytz' dödsår);
von Konow, Jan J T, rörande livdrabantkåren m.m.
fil.lic., styresman
Malmer, Brita, pro- rörande mynt, löner och priser på 1700-talet
fessor i numismatik
och penninghistoria

Bilder

Teckningarna har utförts av Eva Reuterswärd-Norrby.
Porträtten har erhållits av Nationalmuseums porträttarkiv (SPA).
Bilden på pärmen är av Lorentz Peter Reuterswärd som ung officer (om-
kring 1745).